

DELITEV VINČANSKE KULTURNE PLASTI

JOSIP KOROSEC

Pri vprašanju relativne kakor absolutne kronologije v neolitski dobi naše države, a tudi v precejšnji meri izven nje, je za sedaj iz mnogih vzrokov najbolj pomembna vinčanska kulturna plast. Med prvimi je, da je vinčanska kulturna plast izredno močna, kar nikakor ni slučaj z drugimi podobnimi najdišči. Drugi vzrok je, da spada Vinča res med redka najdišča, ki so vsaj delno tudi stratigrafsko raziskana, tako da nam more nuditi precej zanimivo sliko kulturnega življenja in jasne razvojne stopnje. Tretji vzrok je, da so naselbino izredno dolgo uporabljali, to je iz polnega neolita do bronaste dobe. To bi bili nekako glavni vzroki poleg izrednega bogastva v materialu vsake vrste ter možnosti študija tipološkega razvoja raznih form. Tako je Vinča postala nekakšna temeljna točka, okoli katere se lahko grupirajo v relativni kronologiji druge kulturne skupine, posebno na jugovzhodnem delu Balkanskega polotoka in Panonske ravnine. Zanimivo pa je, da je na eni strani pomembnost te naselbine, na drugi pa tudi slabo poznanje gradiva privedlo do precejšnje zmede že v sami delitvi kulturne plasti, kar bi na zunaj bilo sicer manj pomembno, je pa tako za kronologijo kakor tudi za razne povezave nujno potrebno. V kratkem bom podal tudi pregled najvažnejših dosedanjih delitev vinčanske plasti. Najboljši poznavalec vinčanske kulturne ostaline in njen najditelj Vasić se detajlno s tem problemom ni ukvarjal, kar so na raznih mestih omenili tudi že drugi avtorji.¹ Vzrok takemu Vasićevemu stališču je treba iskati v tem, da on vinčansko kulturno plast smatra za celoto, ki jo organsko ni mogoče deliti.² To gledišče po vsem videzu zastopa tudi danes, ker nimamo nikjer v njegovih novejših delih poskusa nove delitve vinčanske plasti. Kljub temu pa tudi Vasić deli vinčansko plast, toda samo sumarno po metrih. Tako jo je v svojih starejših publikacijah razdelil na 6 stratuumov, in sicer sloj zemunic, sloj do 8 m, sloj do 6 m, sloj do 4 m, sloj do 2 m in sloj do 0 m. Vasić pa ni nikjer razložil niti dokumentiral vzroke takšni delitvi, čeprav moramo pri-

¹ Fewkes, One the Interpretation and Dating of the Site of »Belo Brdo« at Vinča in Yugoslavia (PAPS LXXV, No. 7, 1936, 657). — Garašanin, Hronologija vinčanske grupe, Ljubljana 1951, 9.

² Vasić, Preistoriska Vinča IV, XIII sl.

znati, da je, sumarno vzeto, dokaj točna. Medtem pa bi bogastvo v gradbenih objektih v Vinči dalo možnost delitve plasti po stanovanjskih horizontih. Ta delitev bi bila nad vse zanimiva in tudi veliko bolj točna kakor katera koli druga. Toda tudi Vasićevo povsem sumarno delitev je potrebno nadvse resno vzeti v poštev. Ima zelo mnogo materialnih elementov, ki jo opravičujejo. Gledišče o nedeljivosti vinčanske plasti je zavzel Fewkes,³ kateremu se je pridružil tudi Childe v najnovejšem delu,⁴ medtem ko je poprej delil vinčansko kulturno plast v dve fazi.⁵ Tudi Menghin je delil vinčansko kulturo na dve fazi, I in II, kjer je pa v mlajši fazi videl še eno podskupino II b.⁶ Kasneje je pa prevzel Holstejevo delitev. Nekoliko drugače pa je z nekaterimi drugimi znanstveniki, ki so za kronološko delitev vinčanske kulturne plasti vzeli razne elemente. Od teh je na vsak način najbolj pomembna Holstejeva delitev;⁷ ta je za bazo vzel razne keramične skupine, ki predstavljajo eno celoto. Tako Holste deli vinčansko plast v 5 stopenj od A do E. Stopnja A ustreza nekako plasti do 8 m vključno s stanovanjskimi jamami. Stopnja B je po Holsteju karakteristična s skupino vaz, ki so bile najdene 7,05, 6,60 in 6,50 m globoko. Tako bi ta plast trajala nekako od 8 do 6,50 m. Stopnja C se po njem javlja do 5 m. Stopnja D bi zopet po njegovi citirani keramiki trajala do 3,50 m, medtem ko zadnja predmetalna stopnja E traja nekako od 3,50 do 1,50 m. Ako nekoliko natančneje pogledamo, bomo videli, da se ta delitev, ki v imenovani razpravi ni izdelana po metrih, temveč po keramičnih skupinah, ki se pa nekako dá prenesti tudi na absolutno globino, precej ujema s shematično Vasićevo delitvijo. Kljub raznim neznatnim pomanjkljivostim je Holstejevo delitev v glavnem sprejelo tudi veliko število drugih znanstvenikov in se tudi še danes uporablja. Druge manj posrečene delitve so pa napravili tudi drugi, kakor Schuchhardt,⁸ R. R. Schmidt,⁹ Grbić, Vulić¹⁰ itd.

Od drugih, ki tudi danes uporabljajo Holstejevo delitev, je posebno treba omeniti Miložjića, ki je napisal doslej celo vrsto razprav v zvezi z neolitom na jugovzhodu in v katerih se v veliki meri dotika tudi našega neolita.¹¹ Poleg tega pa on še nekoliko izpopolnjuje

³ Fewkes, PAPS LXXV, 657 sl.

⁴ Childe, *The Dawn of European Civilisation*, London 1947, 86 sl.

⁵ Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford 1928, 26 sl.

⁶ Menghin, *Weltgeschichte der Steinzeit*, Wien 1940, 353 sl. — *Handbuch der Archäologie*, München 1950, 44 sl.

⁷ WPZ 1939, str. 1 sl.

⁸ Schuchhardt, *Alteuropa*, 1941, 174 sl.

⁹ R. R. Schmidt, *Burg Vučedol*, Zagreb 1945, 115 sl.

¹⁰ *Corpus vasorum antiquorum*, 3, 3 sl. — *Vojvodina I.*, Novi Sad 1939, 49 sl.

¹¹ Miložjić, *South-Eastern Elements in the Prehistoric Civilisation of Serbia* (*Annual of the British School at Athens XLIV*), 258 sl. — Miložjić, *Chronologie der jüngeren Steinzeit*, 1949, 70 sl. — *Körös-Starčevo-Vinča* (*Reinecke Festschrift*, Mainz 1950), 108 sl. — *Die Siedlungsgrenzen und*

Holstejevo delitev in v stopnji B razlikuje dve podstopnji BI in BII.¹² Proti takšni delitvi se je v novejšem času izrazil Garašanin.¹³ Stoji na stališču, da je zadostna delitev v dve glavni fazi, in sicer v starejšo, ki jo imenuje vinčansko-tordoška faza, in mlajšo, ki jo imenuje vinčansko-pločnička faza. Starejša faza bi obsegala plasti do okoli 6,50 m globine, a mlajša od 6,50 do ca. 3,0 m.¹⁴ Vendar pa Garašanin sedaj v neki drugi razpravi¹⁵ dovoljuje tudi možnost daljnje delitve teh stratumov na več stopenj.¹⁶ Stoji pa na stališču, da je poimenovanje njegovih kulturnih plasti: vinčansko-tordoška in vinčansko-pločnička faza povsem pravilno.¹⁷ Na drugem mestu sem se že dotaknil vprašanja poimenovanja Garašaninovih faz, kjer sem pokazal na samo delno točnost takšne delitve in tudi samo delno upravičenost takšnih poimenovanj, ker vzbujajo lahko popolnoma napačen dojem, čeprav takšne nazive uporabljajo tudi drugi arheologi.¹⁸ Kljub temu pa moramo priznati, da so vse te delitve, ker danes nimamo še delitve po stanovanjskih horizontih, tudi dokaj pravilne. Tako tisti avtorji, ki smatrajo vinčansko plast za celoto, niti najmanj ne grešijo, ker se celotna vinčanska kultura postopoma razvija, brez kakih nasilnih prelomov, tako da je razvoj mogoče zasledovati v plasti, debeli skoraj 8 m. Ne grešijo pa tudi tisti znanstveniki, ki smatrajo, da je vinčansko plast mogoče razdeliti v dva stratuma, starejši in mlajši; ti jemljejo mejo pri pojavu nekaterih novih elementov.

Kakor je vinčanska neolitska kultura v Vinči enotna in jo v grobem lahko delimo na starejšo, nekako do 6 m in mlajšo nekako do 2 m, je vendar pri kronoloških in drugih vprašanjih nemogoče

Zeitstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas (35. Bericht der R. G. Kommission, 1945—1950), 110 sl.

¹² Milošević, Chronologie, 72 sl. — Annual BSA XLIV, 266 sl.

¹³ Garašanin, Hronologija, 8 sl.

¹⁴ To delitev je Garašanin uporabljal tudi že v raznih prejšnjih razpravah in člankih (Istoriski Glasnik 1949 [2], 38 sl. — Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1947, 2 sl.).

¹⁵ Zur Zeitstellung des Beginns der Vinča-Kultur, opomba 11 a. (Razprava ni dotiskana, a avtor mi jo je dal na vpogled, za kar se mu tu zahvaljujem.)

¹⁶ Da obstajajo v vinčanski kulturni plasti v materialu tudi neki prelomi, je Garašanin priznal tudi že poprej (Hronologija 67 sl.).

¹⁷ Garašanin, Zur Zeitstellung des Beginns der Vinča-Kultur, op. 11 a.

¹⁸ Childe, Nestor in dr. — Arheološki vestnik, Ljubljana 1952 (I), 5 sl. — Garašanin (Zur Zeitstellung, opomba 11 a) omenja tudi, da ravno tako vinčanska kulturna skupina ne bi smela imeti imena po Vinči, češ da je tu zastopana tudi metalna doba. Vendar pa moram opozoriti, da se pod vinčansko kulturo v Vinči smatra le neolitski del plasti, nikakor pa ne metalni del in da je zato ta naziv popolnoma pravičen. Smatram pa še vedno, da je poimenovanje ene faze po Tordošu in povezovanje z njim zgrešeno, prav tako kakor poimenovanje druge faze po Pločniku. Avtor bi najprej moral dokazati, da so vse faze, ki so v Vinči od stanovanjskih jam pa do 6,50 m, res tudi zastopane v Tordošu, kakor bi prav tako moral dokazati, da imamo vse faze, ki so v Vinči od 6,50 do 2,0 m, poleg vseh razvojnih stopenj zastopane tudi v Pločniku.

operirati s tako velikim časovnim razdobjem. V prvem primeru imamo tu čas, ki je potekel, da se je nakopičila plast, ki danes obsega od ca. 9,50 m do 2 m, to je do 7,50 in več debeline. V drugem primeru imamo dva stratuma, od katerih starejši obsega plast od 9,50 do 6,50 m (kakor sodi velik del arheologov), to je skoraj 3 m, mlajši pa od 6,50 do 2 m, to je okoli 4,50 m. Iz vseh teh vzrokov je pa seveda nujna detajlnejša delitev, vsaj takšna, kakor jo je napravil Holste in izpopolnil Miložjić. Poleg tega pa imamo v vinčanski kulturni plasti tudi posamezne pojave, mimo katerih ne moremo iti. Koliko je Vasić sam upošteval takšne pojave, je danes nemogoče soditi brez njegove lastne izjave. Kakor sem že omenil, je Holstejeva delitev, ki jo je napravil na temelju raznih skupin keramike, ki so se našle skupaj ali v hišah ali pa izven njih, dokaj podobna Vasićevi, čeprav ni ista, ne glede na to, da Vasić svoje delitve ni nikjer dokumentiral. Ako kot bazo vzamemo Holstejevo delitev in njegove argumente, je mogoče priti tudi na temelju drugih pojavov v vinčanski kulturni plasti skoraj do podobnih sklepov. Razlike v metrih pa ni vzeti v pravem pomenu besede, ker so te meje le bolj idealne, zato ker imamo vedno le absolutno globino predmeta od najvišje, že v naprej določene odnosno fiksirane točke, ne glede na neravnine, jame, vdolbine, razpoke in podobno. Pri takšnih momentih seveda tudi nekoliko desetin cm globlje najden fragment mlajše vrste še ne pomeni, da pripada res tej nižji plasti.¹⁹

Plast I a (plast stanovanjskih jam do okoli 8,50 m). Medtem ko Vasić sloj do 8 m deli na dve stopnji, na zemunice in sloj iznad zemunic (stanovanjskih jam), ga Holste tretira kot celoto. Podobno gledišče zavzema Miložjić, medtem ko Garašanin to plast pripisuje tudi še mlajši plasti. S čisto stratigrafskega in tudi materialnega stališča moramo to plast do 8 m smatrati za zaključeno celoto, kjer pa 8 m ni mišljeno kot neka stroga meja, saj na posameznih mestih lahko variira tudi do 50 cm. Stratigrafskih momentov je nekoliko. V povsem sterilni plasti puhlice se je videlo, da je ta ležala ponekod precej niže kakor na drugih mestih, z drugimi besedami: tu so bile tudi večje vdolbine v katerih se je nahajal subhumus. Jasno se to vidi tudi po Vasićevi objavljeni fotografiji, kjer so takšne plošče sicer geometrijske oblike (način kopanja) vendar nam pa dajo vsaj približno sliko v resnici dokaj neravnega terena.²⁰ Na enem mestu nam poleg tega Vasić omenja tudi, da v Vinči plast do 8,655 m predstavlja v resnici mlajši humus, medtem ko se prvotni humus začenja šele nekako na tej globini in variira med 0,70 in 0,75 m debeline. Šele na globini 9,1 do 9,3 m pa se začenja čista sterilna puhlica. Nekoliko je pa Vasić nejasen, ko pravi, da so površine med zemunicami popolnoma sterilne, čeprav dalje govori, da prvotni humus ni sterilen in da se tu nahajajo ostaline prvih stanovalcev Vinče.²¹ Kot sterilno

¹⁹ Arheološki vestnik, I, 219.

²⁰ Vasić, Vinča II, T. II, sl. 2; T. I, sl. 1.

²¹ Vasić, Vinča II, 8.

plast med stanovanjskimi jamami Vasić prvenstveno misli na publico, vendar moramo pa na posameznih mestih smatrati za popolnoma sterilen tudi del prvotnega humusa, ki ga glede na kulturni humus lahko označimo tudi kot subhumus. Pod prvotnim humusom (subhumusom) razume Vasić plast humusa, ki je ležala na publici, preden so se tu naselili prvi prebivalci. Ta plast je po Vasiću debela 0,70 do 0,75 m, vendar bo pa na posameznih mestih tudi nekoliko tanjša. Stanovanjske jame zato niso bile vkopane le v publico, kakor bi bilo kazno misliti po današnji višini njihovih robov. Po tej višini bi se dalo celo soditi, kot da bi bile vse stanovanjske jame nastale v istem času, saj višina, kjer se javljajo robovi, variira od ca. 9,0 (8,94) pa do 9,50 m globine. Vendar je tudi ta slučaj nemogoč. Čeprav relativno na ozkem prostoru moramo vendar računati na jame, ki so nastale v čeprav krajši periodi, toda vendar v različnih časih. Da so pa danes ležali robovi stanovanjskih jam na isti višini, je vzrok pač v tem, da so jame odkrili šele tedaj, ko so raziskovanja prispela do publice, medtem ko se v humusu in subhumusu robovi jam še niso očrtavali, kakor omenja tudi Vasić.²² Nesporno pa je, da so tudi poprej v samem humusu morale biti stanovanjske jame in sicer vsaj v nižjih plasteh, ki pa s tedanjo tehniko raziskovanja niso mogle biti odkrite. Na vsak način nam današnja globina jam, ki variira med 0,40 in 1,40 m ne pove veliko, kvečjemu v zvezi z njihovim premerom. Na podlagi danih podatkov je pa za sedaj nemogoče ugotoviti, na kateri globini v humusu in subhumusu so bili robovi stanovanjskih jam. Kot sterilno bomo morali smatrati plast od 8,70 do 8,80 m dalje, kjer lahko že trdimo, da vsakršne najdbe prenehajo. Res pa je, da se tu in tam najde še po kakšen fragment, pepel, ogljenina (?) ali kost, ki sega tudi nekoliko globlje, vendar pa, kakor se zdi, le na tistih mestih, kjer je bila ali stanovanjska ali kakršna koli druga jama. Ker se pa mesta najdb posameznih predmetov niso vnašala v plan, je ta domneva le bolj hipotetična. Nekoliko jo pa potrjuje tudi Vasić s svojo izjavo, da so se »ljudi kretali po površini prvobitnog humusa i ostavljali tragove svoga života... i ako u manjoj meri.«²³ Bolje je pa rečeno, da so se primeri takšnih najdb kulturnih ostalin nahajali vedno osredotočeni okoli posameznih točk, ki jih Vasić tolmači kot grobove, oziroma okoli raznih zemunic.²⁴ Takšnih predmetov pa niso našli na širšem prostoru, temveč bodo

²² Vasić, Vinča II, 8.

²³ Vasić, Vinča II, 8. — Temu v prilog govore tudi vse po Vasiću objavljene najdbe, ki so vedno osredotočene okoli stanovanjskih jam, medtem ko so prostori med stanovanjskimi jamami bili sterilni ter zato najdb tudi ni mogel omenjati. Posebnost so statuete, ki so bile najdene v tem subhumusu.

²⁴ Vasić, Vinča III, 9. — Vasić omenja, da so se posamezne statuete našle tudi izven zemunic, od katerih naj bi nekatere pripadale grobovom, medtem ko naj bi bile druge zavržene za časa življenja v stanovanjskih jamah kot neuporabljive.

pripadali ali višjim plastem jam ali pa pripadajo jamam, ki v humusu niso bile ugotovljene, a niso segale v puhlico,

Robovi posameznih danes obstoječih jam so zato morali biti v humusu in subhumusu nekako med 8,60 in 8,0 m globoko. Kompaktnjša kultura in večje število najdb nastopa šele nekako 8,70 do 8,60 m globoko, kar bi tudi ustrezalo suponirani globini začetka jam. S tem v zvezi plast stanovanjskih jam nikakor ne moremo računati šele od 9,30 m, temveč že mnogo više, od katerih so pa nekatere segale globoko v puhlico, medtem ko so se druge komaj dotaknile puhlice ali pa tudi ne. Mejo plasti stanovanjskih jam bi zato mogli potegniti nekako okoli 8,60 m ali pa celo še nekoliko više.

Zelo pomembno vprašanje je, ali v plasti stanovanjskih jam obstajajo tudi pravokotne stavbe, postavljene nad zemljo. Vasić je na enem mestu označil neko mesto iznad jame s skeleti, na globini 9,30 m za najstarejšo pravokotno hišo v Vinči.²⁵ Na istem mestu govori tudi, da so najdeni ostanki peči, za praženje cinabarita, že na globini 9,2 m.²⁶ Ker pa istočasno omenja, da so ravno takšne peči najdene tudi v stanovanjskih jamah, je po vsem jasno, da tu nimamo nikakršnega opravka s pečmi za praženje cinabarita, ampak le z navadnimi ognjišči.²⁷ Nastane edino vprašanje, ali je bilo mogoče ognjišče na prostem v globini 9,2 m. Takšno ognjišče seveda nikakor ne bi bilo mogoče zanikati. Lahko celo pripada stanovanjski jami, katere dno se je komaj dotikalo puhlice, ker je lahko bila vkopana v mlajših plasteh. Moglo pa je to ognjišče ravno tako biti na prostem. Vasić pa ne omenja oblike tega ognjišča in tudi ne podaja njegove risbe. Nekoliko drugače je z ognjiščem, ki je najdeno v globini 8,80 do 8,90 m.²⁸ To ognjišče je bilo posebne podkvaste oblike. Na eni strani je bil ohranjen tudi nekoliko rob, medtem ko je na ožji strani bila podolgovata vdolbina. Seveda pa tudi ta objekt ne moremo označiti za peč, temveč verjetno le za ognjišče, ki je ravno tako moglo biti sestavni del stanovanjske jame ali je pa tudi to ležalo na prostem. Vprašanje pa je, koliko mi danes objekt, ki je bil najden 9,30 m globoko, moremo tolmačiti za pravokotno hišo, kakor je to storil Vasić. Že Garašanin je nekako podvomil o tej domnevi.²⁹ To bi namreč pomenilo tudi, da so se stanovanjske štirioglate nadzemske hiše v Vinči uporabljale istočasno s stanovanjskimi jamami in to celo v isti ravnini. Vendar pri tem objektu govori nekoliko momentov proti Vasićevi hipotezi. Na tem mestu je bilo res najdenih nekaj koščkov hišnega ometa in ožgane zemlje, vendar pa, kar je skoraj pri vseh vinčanskih pravokotnih hišah skoraj reden slučaj, ni bila najdena

²⁵ Vasić, Vinča I, 101 sl.

²⁶ Vasić, Vinča I, 101 sl.

²⁷ Glej tudi Arheološki vestnik I, 220 sl. — Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1951, 13 sl.

²⁸ Vasić, Vinča I, 15, sl. 21.

²⁹ Garašanin, Hronologija, 15.

nobena jama od pokonci v zemljo vkopanega lesenega stebra.³⁰ Poleg tega pa temu objektu manjkajo tudi vsi drugi značilni znaki, ki so lastni vsem vinčanskim pravokotnim stavbam. Ker bi pa tlak hiše moral ležati nekako 10,0 m globoko, to je že globoko v sami puhlici, ki se tu začneja med 9,10 in 9,50 m, je povsem jasno, da imamo tu opravka s stanovanjsko jamo, ne pa s hišo v pravem pomenu besede. Že sama Vasićeva izjava, da se je tu nahajala vsaj delno sterilna plast starejšega humusa, povsem jasno pove, da robovi jame niso mogli ležati 9,50 m globoko, temveč precej više in da so se njene konture pokazale šele v puhlici. Poleg tega leži samo to mesto nad tako imenovano »kosturnico«, kakor jo imenuje Vasić, to je nad stanovanjsko jamo, ki so jo kasneje uporabljali za grobnico. Čeprav ta jama sega na posameznih mestih celo 11,20 m globoko,³¹ pripada mogoče prej omenjeni objekt celo tej jami. Seveda pa celotna slika po podatkih, ki jih imamo, ni jasna, pač pa lahko le s sigurnostjo smatramo, da tu nimamo opravka s hišo, kakršno je predpostavil Vasić. Prve hiše v Vinči prihajajo, čeprav ne veliko, vendar pa dokaj više. V poštev prihajajo vsega tri hiše, ki so jih našli približno v isti ravnini, in sicer 8,55, 8,65 in 8,55 m globoko. Tako bi plast stanovanjskih jam segala nekako do 8,50 m. Zgornje stavbe ne moremo več pripisovati čisti plasti stanovanjskih jam, temveč posebni plasti, ki stoji v genetični zvezi s plastjo, v kateri stojte nove stanovanjske hiše okoli 7,80 do 8,0 m globoko.³² Seveda je pa danes še povsem odprto vprašanje, koliko te hiše niso bile vsaj nekoliko vkopane v zemljo. V tem primeru bi stanovanjskim jamam pripadala tudi še nekoliko višja plast, toda največ do 8 m.

Kulturna ostalina te najnižje plasti je ravno tako nadvse zanimiva. Tukaj imamo ne le ostalino vinčanske, temveč tudi körös-starčevačke kulture.³³ Mešanje teh dveh kulturnih skupin se javlja ne samo v stanovanjskih jamah, temveč ravno tako tudi v ostali plasti nekako do 8 m, nakar se fragmenti keramike körös-starčevačke skupine povsem izgubljajo. Opomba Milojčića, da je po materialu, ki se hrani v arheološki zbirki beogradske univerze, mogoč ugotoviti, da so posamezne stanovanjske jame imele le vinčansko ali pa le starčevačko keramiko, a le v eni od njih, da je bil material obeh skupin,³⁴ velja le za trenutno stanje zbirke. Ta konstatacija je lahko tudi povsem točna, a velja le glede na danes ohranjeno gradivo v

³⁰ To vidimo tudi na sliki 209 (Vasić, Vinča II, T. LVIII).

³¹ Vasić, Vinča II, 9 sl. — V novejšem času tudi Vasić ni prepričan, da tu najdene jame od stebrov le ne bi mogoče pripadale plasti stanovanjskih hiš (Vasić, Jonska kolonija Vinča, 101).

³² Na planu Vinča II, sl. 210 je še ena hiša, ki je označena z globino 8,65 m. Vendar pa legenda ne ustreza naznačeni globini, pri čemer bi se dalo soditi, da je tu po vsej verjetnosti napaka pri naznačeni globini in da hiša ni stala globlje od 8 m.

³³ Nekateri delijo körös-starčevačko skupino v dve samostojni skupini: körösko in starčevačko.

³⁴ Reinecke Festschrift, 112.

zbirki, ne ustreza pa nikakor sliki gradiva, odkopanega v času izkopavanja, in tedanjim ugotovitvam. V vsaki kulturni jami je bilo vedno najdeno gradivo iz ene in druge kulturne skupine, nikdar pa le ene ali druge.³⁵

Gradivo vinčanske kulturne skupine sta nekoliko diferencirala na temelju Vasićeve bolj kataloško obdelane Vinče I—IV že Holste³⁶ in Miložjić. Garašanin pa razčlenjuje gradivo le v okviru svojih dveh faz. Glavna karakteristika te skupine v tej plasti je v plitkejših ali globokejših skodelah in kupah brez podstavka ali pa s podstavkom (nogo), več ali manj bikonične oblike in s slabo upognjenim ustjem (Vinča II, sl. 30; Vinča IV, sl. 12, 15, 29, 30 b). Pri posodah z nogo so noge navadno konične in votle. Vendar se pa že v tej plasti začenjajo formirati tudi polne delane noge cilindrične oblike, ki dobivajo samo bolj ali manj razširjeno bazo, medtem ko je steblo tanjše (Vinča IV, sl. 8). Poleg popolnoma bikoničnih posod oglatega profila in brez vratu imamo pa tudi že v samih stanovanjskih jamah sicer podobne bikonične oblike, vendar pa z blažjim izbočenim ramenom in z že slabo formiranim nizkim vratom, ki se počasi razvija v pravi nizek vrat (Vinča IV, sl. 11, 14, 31 a, b, 32 a—d, itd.). Ne manjka pa tu niti bikoničnih posod z nizkim, popolnoma formiranim vratom (Vinča IV, sl. 17), kakor tudi koničnih, globokejših ali plitkejših posod (Vinča IV, sl. 36, 37). Amfore se tu pojavljajo le v bikonični obliki z ozkim cilindričnim vratom, na katerega so se dajali tako imenovani prosopomorfni pokrovi (Vinča II, sl. 156 do 160; Vinča IV, sl. 39). Pri mnogih amforah, ki imajo na največji periferiji po 4 plastične vzbokline ali pa celo vodoravne ročaje, je rame že precej izboklo, medtem ko je na drugih primerih še povsem ravno. Tudi tako imenovane pitos-amfore oziroma »bute«, ki imajo po en par vodoravnih ročajev na ramenu, drugega pa na trebuhu, so bikonične oblike s cilindričnim vratom, a rame je bolj ali manj izboklo (Vinča IV, 27, 28).³⁷

³⁵ Velik del materiala se je že izločil na terenu, velik del pa tudi kasneje v zbirki. Tako je popolnoma mogoče, da so mnogi elementi, ki bi bili pomembni za tolmačenje, danes že propadli. — Dokumentarno gradivo, ki ga navaja Miložjić (*Chronologie der jüngeren Steinzeit*, 123, opomba 12) za glavne oblike posameznih kultur in stopenj razvoja, se mora delno popraviti. Tako objekt objavljen v Vasiću, Vinča I, sl. 134 (Vinča II, sl. 29), ki bi po Miložjiću pripadal körös-starčevački skupini, v resnici pripada vinčanski. Dalje nikakor ne moremo körös-starčevački skupini prišteti fragmenta, objavljenega v Vasiću, Vinča II, sl. 274, ki je poleg tega najden tudi 6,7 m globoko, ko te skupine v Vinči ni več. Tudi skodela z nogo, objavljena v Vasiću, Vinča II, sl. 346, ne pripada körös-starčevački skupini, temveč vinčanski, kjer se podobni objekti nahajajo v večji množini. Mogoče delno odstopa le votla, bolj cilindrična noga, ki pa v nižjih plasteh prav tako prihaja v poštev za vinčansko kulturo.

³⁶ WPŽ 1959, 2 sl.

³⁷ Miložjić za starejšo vinčansko kulturo, stopnjo »A« navaja kot karakteristične tipe tudi nekatere, ki prihajajo šele kasneje v poštev (*Chronologie*, 123, opomba 12). To je slučaj z gradivom, ki ga je objavil Vasić, Vinča I, sl. 28—32 in 42. Citirano gradivo je iz mlajših plasti, t. j. iz plasti

V zvezi z amforami moramo omeniti tudi pokrove, ki so vedno iste oblike, tako imenovane »prosopomorfne pokrove« v obliki človeškega lica. V splošnem se sodi, da so starejši tipi tisti, ki imajo izrazito poševne držaje z močno plastično vzboklino. Takšni se posebno nahajajo v plasti stanovanjskih jam. Drugi tip, ki je tudi zastopan v tej plasti, pa predstavlja visoke stožčaste pokrove z držaji, katerih vzbokline (kolena) se vežejo na sam pokrov (Vinča II, 104 do 115).³⁸ Tu se pa javlja tudi že tretji tip, vsaj v posameznih fragmentih, ki je pa veliko nižji, cilindričen. Posebnost med prosopomorfni pokrovi predstavljajo tisti, ki imajo dve lici, eno na sprednji, eno pa na zadnji strani (Vinča II, 115).³⁹

Ornamentika je na keramiki dokaj enostavna, vendar pa v raznih tehnikah izdelana. Najbolj pogosti so vrezani ornament, ki

okoli 7,0 m pa celo do 4,0 m. Ker so to kamni objekti in predstavljajo kamne, uporabljane kot žrmlje ali temu podobno, ter razni kamni okrogle ali podolgovate oblike, ki so se uporabljali ali za tolčenje ali pa tudi za drobljenje, so mogli imeti neko sorodno obliko tudi že v tej plasti (stopnja A), kateri pa ne pripadajo. Nikakor pa sem ni mogoče šteti fragmentirano statueto, ki so jo našli le 4,50 m globoko (Vasić, Vinča I, sl. 42) in ki je ornamentirana na poseben način s črnimi vglajenimi in rdeče barvanimi trakovi, medtem ko je v vrezih bila bela inkrustacija. Ta ornamentika je karakteristična šele od 5 do 4 m dalje. Tudi nekateri drugi Miložičičevi citati niso popolnoma točni. Tako navaja kot karakteristiko najnižjih plasti, t. i. »bukranion« (Vinča II, sl. 87), ki so ga pa našli šele 4,23 m globoko in za katerega celo Vasić misli, da je dospel do te globine šele kasneje (Vinča II, 51); to bi pomenilo, da je še iz mlajših plasti. Na istem mestu Vasić sicer omenja, da je bil fragment najstarejšega bukraniona najden celo 7,0 m globoko (Vinča II, 51), a tega z ničemer ne dokumentira, ter sta to vprašanje in točnost navedbe popolnoma odprti. Zato pa tudi nikakor ni mogoče sprejeti, da bi ti objekti bili karakteristični za najstarejše vinčanske plasti, ko v resnici spadajo med najmlajše. Dalje omenja Miložičič še kot karakteristiko za to plast ovalne plošče iz prsti, ki imajo večje število lukenj (Vinča II, sl. 88—90). Najstarejši primer pa je šele iz globine 6,6 m, medtem ko sta druga dva iz globine 5,8 in 5,1 m. Vasić sam že omenja, da starejših primerov, kakor je tisti, ki so ga našli 6,6 m globoko, v Vinči nimamo (Vinča II, 52). Zato se ti objekti pač ne morejo povezovati z najstarejšo vinčansko plastjo. Nekoliko bolje je s plitkimi in zelo širokimi skledami, ki jih Miložičič prav tako navaja (Vinča II, sl. 91—93), od katerih je najstarejši tu citiran primer bil najden v globini 7,1 m, a najmlajši 6,0 m globoko. Čeprav Vasić sam pravi, da starejših primerov, kakor je tisti, ki je bil najden 7,1 m globoko, v Vinči nimamo (Vinča II, 53), bi te posode vendar mogle imeti svoje paralele tudi v najnižji plasti v Vinči; kljub temu pa mislim, da za ocenjevanje kake plasti sploh niso karakteristične. Kamnitna plošča (Vinča II, sl. 94), citirana po Miložičiču, je bila tudi najdena komaj 6,2 m globoko. Predstavlja pa ta plošča le navaden kamen, tako da za ocenjevanje sploh ne prihaja v poštev. Zanimivo pa je, da Miložičič kot karakteristično obliko najnižje plasti navaja tudi statueto (Vinča II, sl. 95), ki je bila najdena v dveh delih 6,0 in 4,0 m globoko, in ki pripada tako po obliki kakor po stilu plasti od 5 do 4 m. Še bolj je pa zanimivo, da Miložičič sem pršteva tudi zlato verižico, ki je med drugim bila najdena čisto slučajno in ne vemo niti njene globine (Vinča II, sl. 96).

³⁸ Garašanin, Hronologija, 28 sl.

³⁹ En primer je bil v fragmentih najden v eni od stanovanjskih jam. Ni objavljen.

so v glavnem omejeni le na amfore s prosopomorfnimi pokrovi. Kot motivi se uporabljajo razni pravolinijski trakovi izpolnjeni z vbodi, ali pa tudi trakovi iz nekaj vrezanih linij in nizov vbodov in trikotniki. Vasić takšne motive imenuje »čoškasta spirala«, čeprav v resnici osnovni motiv tega vedno ne predstavlja (Vinča IV, sl. 23, 39, 44 a—m). Motiv pravega meandra pa se v najnižji plasti ne javlja, kakor nekateri mislijo.⁴⁰ V najboljšem primeru je to ornament, ki je sicer nekoliko soroden degeneriranemu meandru, vendar meandra ne predstavlja.

Druga tehnika, ki se že javlja v tej plasti so vdolbeni ornamenti, izdelani s pomočjo glajenja. Ta tehnika je pa zopet vezana za skodele in se ornamenti nahajajo navadno na ramenu, redko na vratu. Uporabljajo se poševne linije, ki so včasih tudi razporejene v obliki trikotnikov, redkeje so vodoravne linije in polkrožne vdolbine (Vinča IV, sl. 14, 17, 20, 21, 30 a, b, d, 31, 32 c, d, 33 a do c, e). Širina kanelur je dokaj različna in nekatere dosega tudi izgled tako imenovanih žlebljenih ornamentov (Vinča IV, 21). Izdelane so pa na isti način kakor ostali vdolbeni ornamenti.

Tretja tehnika, ki se javlja v tej plasti, so tako imenovani uglajeni ornamenti, nastali na ta način, da se je površina ornamenta izgladila tako, da se sveti, medtem ko je ostala površina dobila svetlejši ton, ker ni bila uglajena do sija. Ornamentirajo se v tej tehniki skodele na notranji in zunanji strani. Motivi so preprosti, poševne in navpične paralelne linije, cikcakaste linije in včasih tudi trikotniki (Vinča IV, sl. 22; Vinča II, sl. 28, 29).

Četrta tehnika predstavlja slikane ornamente. Vendar pa je to poglavje v vinčanski kulturi še zelo slabo raziskano in tudi slabo znano. Vasić prišteva vse ornamente v samo vinčansko kulturo. Podobno je to storil tudi Holste, vsaj za primere, ki so mu bili znani.⁴¹ Vendar pa moramo tu razlikovati primere, ki so last vinčanske kulture in pa tiste, ki so v to kulturo dospeli na drug način in se javljajo samo v posameznih primerih. Tak slučaj je vsekakor s črnimi uglajenimi ali pa sijočimi ornamenti na rdečem, do sijaja uglajenemu ozadju (Vinča II, sl. 275, 276). Podoben primer je tudi s fragmenti rdeče ali pa rdečkaste barve, na katerih so črno slikani ornamenti, ki se pri dotiku otirajo (Vinča II, sl. 34, 265—265, 267, 271). Ta dva tipa ne pripadata duhu vinčanske kulture, čeprav se tukaj javljata in ju je bilo tudi pričakovati. Veliko laže ju je povezati s körös-starčevačka kulturo, kjer imamo identično slikane ornamente. Ne mislim se tu spuščati v problematiko izvora teh ornamentov, najdenih v vinčanski plasti.⁴² Ne smemo pa pozabiti, da je tudi körös-starčevačka skupina zastopana v najnižjih plasteh v Vinči, tako da je povezava povsem mogoča. Teže je objasniti povezavo

⁴⁰ Garašanin, Hronologija, 35.

⁴¹ WPZ 1939, 3.

⁴² BASPR 1933 (May), 33 sl., T. IX, X (No. 26—33), XI, itd.

med to kulturno skupino in slikanimi, toda le sporadično najdenimi fragmenti v mlajših plasteh (Vinča II, sl. 273, 272, 277, 278). Na vsak način pa tudi ti fragmenti nikakor niso v skladu z vinčanskim gradivom. Možnosti tolmačenj je več, a za sedaj ne zadovoljujejo. Jasno je le toliko, da vinčanski kulturi ne pripadajo, pa najsi predstavljajo nov import ali pa so le fragmenti, ki so v stratigrafskem pogledu le v sekundarni legi, kar je pa malo verjetno.

Vinčanski kulturi pa lahko pripišemo nekoliko drugih primerov slikanja, ne glede, od kod jih je vinčanska kultura sprejela. Pomembno je, da dobimo takšno slikanje na keramiki domače izdelave in na domačih formah. Tak primer je na primer s slikanjem žrtvenikov z rdečo barvo potem, ko je objekt bil že žgan (Vinča II, sl. 333), tako da se barva danes otira (crusted).⁴³ Imamo pa tudi objekte, ki so bili sprva prebarvani z belo barvo, a so bili ornamenti z rdečo barvo narejeni šele kasneje (Vinča II, sl. 279).⁴⁴ Podoben slučaj imamo tudi na posameznih statuetah, od katerih nekatere spadajo tudi v plast stanovanjskih jam (Vinča II, sl. 46; Vinča I, sl. 92).⁴⁵ Bolj pogostne so pa tiste, ki danes nosijo sled samo rdeče barve na raznih delih telesa.⁴⁶ Slikanje statuet z nemastno barvo bi pač lahko smatrali samo kot poseben moment, ki je omejen le na plastiko, čeprav je tak način znan tudi drugod (na primer Boian kultura A v Romuniji).⁴⁷

V Vinči pa kakor tudi drugod to ni omejeno le na plastične izdelke, temveč tudi na vaze. Kolikor mi je znano, so takšne vaze najdene le v plasti stanovanjskih jam.⁴⁸ Uporabljali so pa le rdečo barvo, s katero pa niso izvajali posebnih motivov, temveč so z njimi poslikali cele površine. Na ta način so krasili amfore, ki so imele prosopomorfne pokrove. Pobarvani so bili razni trakovi med tistimi, ki so bili izpolnjeni z vbodi in ki so bili uglajeni na sij, medtem ko na prvih, kjer je bila rdeča barva, to ni bil slučaj. Po posameznih elementih sodeč, je včasih moral biti pobarvan tudi spodnji del posode izpod ornamentalnega polja. V posameznih primerih lahko tudi sodimo, da so bile z isto barvo, ki se otira, pobarvane tudi nekatere noge skodel.⁴⁹

Da se je na vinčanskih posodah uporabljala tudi barva druge vrste, vidimo po fragmentu noge, na kateri so ostale jasne poteze od prstov (Vinča II, sl. 250).⁵⁰ V resnici moramo ta slučaj smatrati za nekako prevleko, firnež. Noga je bila rdečerjave barve. Ni izključeno, da imamo še več podobnih primerov. Mogoče sem lahko šte-

⁴³ Garašanin, Hronologija, 36.

⁴⁴ Vasić, Vinča II, 133.

⁴⁵ Vasić, Vinča II, 27, 141.

⁴⁶ Takšne pojave sem obširneje prikazal na drugem mestu.

⁴⁷ Buletinul muzeului judetului, Vlasca II (1937), 46 sl.

⁴⁸ Doslej ti primeri niso bili objavljeni.

⁴⁹ Doslej ti primeri niso bili objavljeni.

⁵⁰ Vasić, Vinča II, 125.

jemo tudi nekaj primerov amfor, ki so v zgornjem delu bile sivo-rdeče barve, medtem ko je bil trebuh prevlečen z rdeče na sij uglajeno prevleko (Vinča IV, sl. 24 g, h).⁵¹ Nikakor pa sem ne moremo šteti tistih predmetov, ki so svojo barvo dobili z razno intenziteto žganja, ker kakor Garašanin pravilno omenja, ne moremo trditi, da se je to hote zgodilo.⁵² Posebno jasno se to vidi pri posodah z nogami, kjer so noge rdeče; a ostali del sive do črne barve in kjer rdeča barva postopoma prehaja v temnejšo. Del posode, ki je bil v neposrednem dotiku z ognjem oziroma z večjo vročino, ima tudi jasnejše sledi rdeče ali pa vsaj rdečkaste barve, medtem ko je del, ki je bil izven direktnega dotika, dobil temnejšo barvo ali, bolje rečeno, bil slabše prežgan kakor prvi.⁵³

Slabo je raziskana tehnika črnih madežev. V plasti stanovanjskih jam se javljajo takšni madeži na fragmentih (Vinča II, sl. 35), vendar pa je poleg ostalega tudi veliko vprašanje ali predstavlja to res okraševanje ali so pa ti madeži nastali zgolj slučajno.⁵⁴

Že v plasti stanovanjskih jam je izredno karakteristična idolna plastika, o kateri govorim detajlneje na drugem mestu.⁵⁵ Garašanin navaja nekaj glavnih tipov med ženskimi stoječimi figurami, ki so tu zastopani. Ker je njegova delitev le bolj formalnega značaja, bi kot glavno karakteristiko v nižjih plasteh označil tip kikladskega idola s trikotno glavo, kakor ga je prvotno označil tudi Vasić. V tem tipu imamo včasih razne povsem sumarne variante (Vinča III, sl. 7, 10, 12, 13, 16, 17, 21, 29, 32, 35 itd.). Tehnična posebnost teh statuet je, da so bile delane v delih (tako noge posebej, trup posebej ali pa vsaka polovica statuete posebej in glava posebej), ti deli so se nato sestavljali. Dokaj sorodni tako po tehnični izdelavi kakor po predstavi so tudi posamezni drugi tipi, na primer valjčne statuete, ali z modelirano glavo (Vinča III, sl. 14, 47) ali brez označenih nog (Vinča III, sl. 103, 104).

V isti plasti so tudi ploščate statuete v raznih tipih, tako da se zožujejo proti dnu (Vinča III, sl. 5) ali pa izpod rok (Vinča III, sl. 28). Lahko so pa v spodnjem delu tudi valjčne (Vinča III, sl. 83). Tudi same glave se med seboj precej razlikujejo. Sicer je osnovni tip vedno trikotnega lica, vendar je pa teme različno modelirano. Tako je lahko povsem ravno, ali ima prečno udolbino, ali se poševno vzdiguje ali pa je nižje od čela itd. Pri delu statuet je glava nekoliko nazaj upognjena (Vinča III, sl. 3, 18, 19, 29, 38 itd.). Ravno tako je glava pogosto izdelana tako, da sploh ni oddeljena od trupa (Vinča III, sl. 14, 33, 37, 44, 47, 88 itd.). Že sedaj imamo tudi nekaj

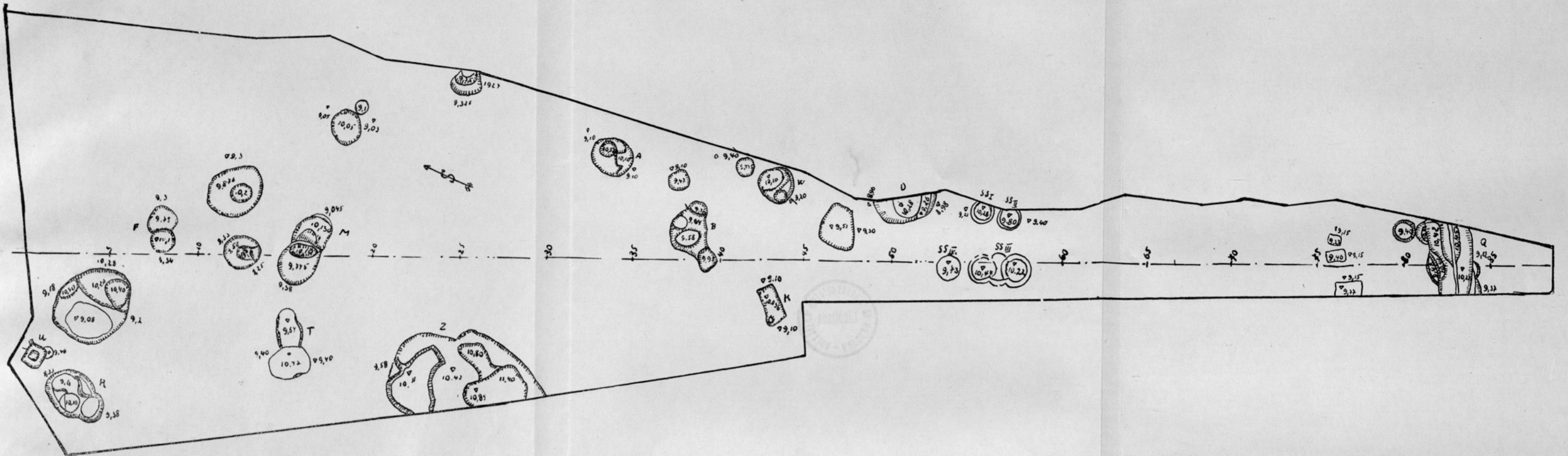
⁵¹ Vasić, Vinča IV, 16.

⁵² Garašanin, Hronologija, 37.

⁵³ Poskusi, ki so se delali v arheološkem seminarju Filozofske fakultete v Ljubljani, so privedli do popolnoma identičnih rezultatov.

⁵⁴ Garašanin, Hronologija, 35.

⁵⁵ Korošec, Vinčanska idolna plastika (v tisku).

Stanovanjske jame horizonta I a

(Po Vasiću)

sedečih statuet, tip statuet sedečih na zemlji (Vinča III, sl. 488), in pa nekatere živalske figure (Vinča III, sl. 600).

Od kamnitega orodja imamo že v tej plasti sekire kalupastega tipa,⁵⁶ vendar so tudi že v stanovanjskih jamah znane majhne ploščate sekire trapezoidne oblike.⁵⁷ Harpune, tu zastopane, imajo dve vrsti zobcev, medtem ko trnki nimajo trna (Vinča IV, sl. 240, a b, 241 a, b).

Eno od najbolj karakterističnih posebnosti plasti stanovanjskih jam je nemara kulturno gradivo kőrös-starčevačke kulturne skupine, o kateri pa tu ne bom razpravljajal. Tega vprašanja so se dosedaj dotaknili že mnogi.⁵⁸ Ravno tako se ne bom tu spuščal v problematiko, ali so v vinčanski kulturi sledovi starejše trakaste keramike oziroma linearne keramike, na kar sta pokazala Holste in Miložjić,⁵⁹ ker to vprašanje ni bistveno za delitev vinčanske kulturne plasti.

V kakšnem odnosu stojijo do plasti stanovanjskih jam v l. 1934 najdeni »silosi«, kakor jih imenuje Vasić, za sedaj ni jasno.⁶⁰ Te jame so ravno tako našli v puhlici in segajo od 9,80 do 10,50 m globoko, medtem ko so bili robovi nekaterih tudi že v subhumusu (9,20 m globoko), vendar niso nudili nikakršnih materialnih ostalin, tako da je njihov namen, čas njihovega nastanka in uporabe pa tudi odnos do stanovanjskih jam povsem nejasen. Vseh teh problemov tudi Vasić ni skušal detaljnije rešiti, smatra le, da pripadajo silosi plasti stanovanjskih jam in da so služili kot shrambe za zrnatno hrano.

Plast Ib (plast stanovanjskih hiš od 8,50 do okoli 7,90 m). Ta plast predstavlja prvo uporabo stanovanjskih hiš in ustreza Vasićevemu sloju »iznad zemunica«, to je plasti iznad stanovanjskih jam. Ta plast bi nekako šla do 8 m. Že poprej sem pa omenil tudi mnenja drugih arheologov, ki to plast prištevajo plasti stanovanjskih jam in obe smatrajo za celoto. Glede na ostale materialne ostaline bo to gledišče tudi povsem točno vsaj s stališča današnjih podatkov; kulturne ostaline te plasti nikakor ni mogoče deliti od prejšnje, kljub točno naznačeni globini vsakega objekta. Vendar se pa ta plast mora izločiti kot poseben horizont že glede na nov element, stanovanjske hiše, ki ji dajejo svoj pečat.

⁵⁶ Garašanin, Hronologija, 46. — Vendar pa doslej kamnitno in koščeno orodje ni bilo v celoti objavljeno, razen nekaterih primerov.

⁵⁷ Garašanin (Hronologija, 46) stavlja te sicer šele v čas od 8 do 7 m, vendar pa, kolikor mi je gradivo znano, prihajajo posamezni primeri tudi že poprej na dan.

⁵⁸ WPZ 1939, 5 sl. — Garašanin, Hronologija, 12 sl. — Reinecke Festschrift, 1950, 108 sl. — Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1942, 61 sl. — Miložjić, Chronologie, 78 sl.

⁵⁹ WPZ 1939, 9. — 33. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 120 sl.

⁶⁰ Vasić, Vinča II, 110. — Vinča IV, 147 sl. — Vasić, Jonska kolonija Vinča, 98.

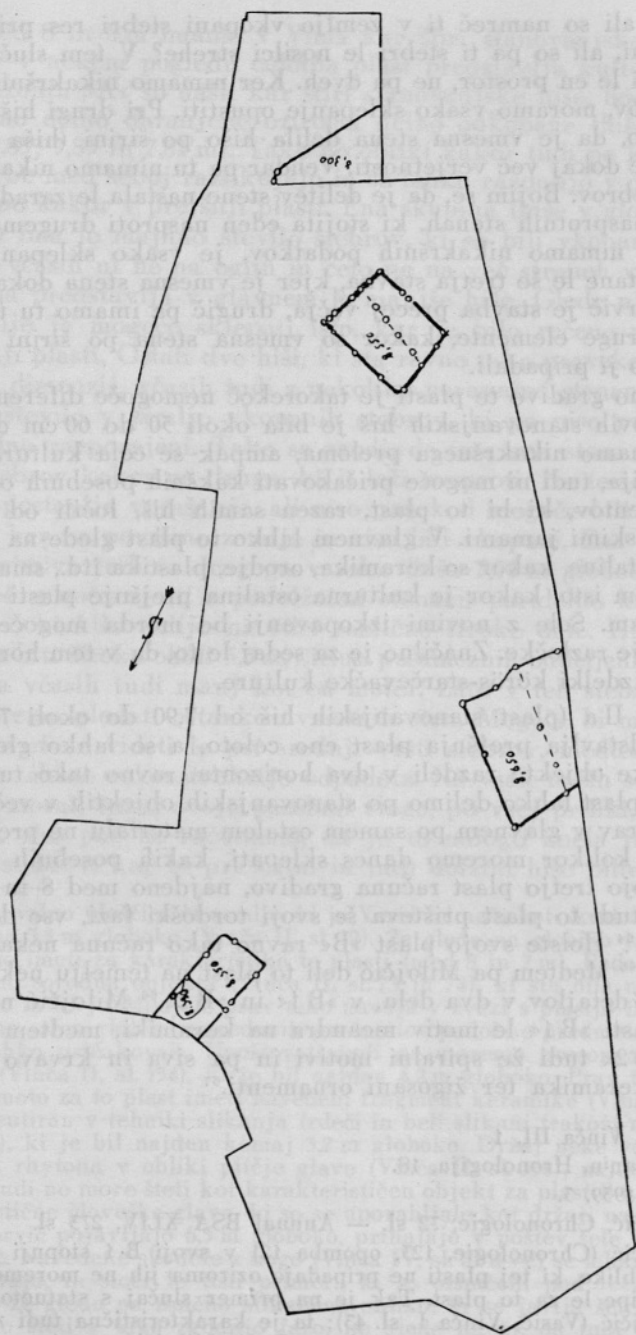
Vsega skupaj so v tem horizontu našli tri hiše skoraj na isti ravnini, saj je razlika v globini tlaka posameznih hiš komaj 30 cm. Poleg tega so približno v isti globini našli tudi ostanke četrte hiše (8,30 m globoko). Kakor sem že poprej omenil, so na načrtu označene globine, ki ne ustrezajo vedno legendi. Tako bi ena od imenovanih hiš in ostanek četrte pripadali šele prihodnji plasti, ako bi se ozirali na legendo. Vendar pa tudi ta slučaj ne bi menjal celotne slike.⁶¹ Oblika teh prvih hiš v Vinči je izredno zanimiva ter bi se te hiše čisto tipološko dale razdeliti v dve skupini. Ena skupina ima kolikor toliko pravilne podolgovate štirioglate hiše z ravnimi stenami, druga skupina pa verjetno podobne hiše, samo da so bile posamezne stene neravne. Bistveno ta moment ne spreminja same osnovne oblike. Kakor moremo videti po Vasičevem generalnem načrtu, so bile hiše izdelane iz pokončno stoječih stebrov, njih medprostori so bili po Vasiću izpolnjeni tudi s koli, prepletenimi z vejevjem, in nato obplepljeni z ilovico. Zanimivo je, da je število stebrov, ki so bili vkopani v zemljo in ki so služili trdnosti stavbe, dokaj različno in da so takšni stebri tudi različno grupirani. Enkrat tiče eden tik drugega, drugič pa so med njimi ogromni prazni prostori Včasih, kar je posebno slučaj v prihodnjem horizontu, nimamo nobenega v zemljo vkopanega stebra kar na treh stenah. A vendar je tu stala hiša, za kar služi kot potrdilo že ogromna množina hišnega ometa na tem mestu. Tudi v tem horizontu imamo stavbo (globina 8,35 m), kateri manjkajo stebri, posebno v oglih, zaradi česar je načrt hiše izdelan z zaokroženimi ogli. Seveda pa nastane vprašanje, ali je v resnici hiša tudi imela takšno obliko. Hiše, pri katerih nimamo v zemljo vkopanih stebrov ali pri eni ali pa kar pri večjem številu sten, govore za dve možnosti. Prvič je mogoče, da pri izkopavanju jame stebrov iz kakršnega koli vzroka niso bile najdene, a so obstajale, drugič pa je mogoče, da takšnih jam ni bilo in so stebri bili postavljeni kar na zemljo. Naj bo sedaj ta ali druga možnost, nastaja vendar vprašanje, ali so hiše, ki so nam znane le po enem načrtu, res imele zaokrožene ali pa normalne ogle. Skoraj bi sodil, da je verjetnejši drugi slučaj, ker za takšne zaokrožene ogle nimamo nikakršnih elementov in nam jih Vasić tudi ni nikjer omenil. Navadno so hiše te vrste manjših dimenzij.

Glede hiše z neravno steno moramo pa podčrtati pravilnost stališča, ki ga je podal Garašanin, da na temelju le teh risb ni mogoče izvajati sklepov, ker ostala opažanja za časa izkopavanja niso bila objavljena.⁶²

Zanimivo je, da so hiše že v tej plasti imele po dva, ne pa samo en prostor. Včasih je bila hiša razdeljena po dolžini, vendar pa je vmesna stena stala poševno in je tako delila cel prostor v dva nenačaka dela (hiša v globini 8,55 m). Pri tem slučaju se postavlja drugo

⁶¹ Vasić, Vinča II, T. LIX, sl. 210 (hiša na globini 8,650 [?]).

⁶² Istoriski Glasnik 1949 [2], 56.

Stanovanjske hiše horizonta I b
(Po Vasiću)

vprašanje, ali so namreč ti v zemljo vkopani stebri res pripadali vmesni steni, ali so pa ti stebri le nosilci strehe? V tem slučaju bi potem imeli le en prostor, ne pa dveh. Ker nimamo nikakršnih drugih podatkov, moramo vsako sklepanje opustiti. Pri drugi hiši, kjer je označeno, da je vmesna stena delila hišo po širini (hiša 8,35 m globoko), je dokaj več verjetnosti. Vendar pa tu nimamo nikakršnih vmesnih stebrov. Bojim se, da je delitev stene nastala le zaradi dveh stebrov v nasprotnih stenah, ki stojita eden nasproti drugemu. Ker pa tudi tu nimamo nikakršnih podatkov, je vsako sklepanje nemogoče. Ostane le še tretja stavba, kjer je vmesna stena dokaj bolj verjetna. Prvič je stavba precej večja, drugič pa imamo tu tudi še nekatere druge elemente, kakor so vmesna stena po širini in pa stebri, ki so ji pripadali.

Kulturno gradivo te plasti je takorekoč nemogoče diferencirati. Plast do novih stanovanjskih hiš je bila okoli 50 do 60 cm debela. Ker pa nimamo nikakršnega preloma, ampak se cela kultura normalno razvija, tudi ni mogoče pričakovati kakšnih posebnih odločujočih momentov, ki bi to plast, razen samih hiš, ločili od plasti s stanovanjskimi jamami. V glavnem lahko to plast glede na ostale kulturne ostaline, kakor so keramika, orodje, plastika itd., smatramo še za povsem isto, kakor je kulturna ostalina prejšnje plasti stanovanjskih jam. Šele z novimi izkopavanji bo morda mogoče najti kakšne večje razložke. Značilno je za sedaj le to, da v tem horizontu prenehajo izdelki kőrös-starčevačke kulture.

Plast II a (plast stanovanjskih hiš od 7,90 do okoli 7,60 m). Kakor predstavlja prejšnja plast eno celoto, a se lahko glede na stanovanjske objekte razdeli v dva horizonta, ravno tako tudi naslednjo II. plast lahko delimo po stanovanjskih objektih v več horizontov, čeprav v glavnem po samem ostalem materialu ne predstavljajo, vsaj kolikor moremo danes sklepati, kakih posebnih plasti. Vasić v svojo tretjo plast računa gradivo, najdeno med 8 in 6 m.⁶³ Garašanin tudi to plast prišteva še svoji tordoški fazi, vse do globine 6,50 m.⁶⁴ Holste svojo plast »B« ravno tako računa nekako od 8 do 6,50 m.⁶⁵ Medtem pa Miložjić deli to plast na temelju nekaterih keramičnih detajlov v dva dela, v »B 1« in »B 2«.⁶⁶ Miložjić navaja, da je v plasti »B 1« le motiv meandra na keramiki, medtem ko so v plasti »B 2« tudi že spiralni motivi in pa siva in krvavo rdeča minyjska keramika ter žigosani ornament.⁶⁷

⁶³ Vasić, Vinča III, 1.

⁶⁴ Garašanin, Hronologija, 18.

⁶⁵ WPZ 1959, 3.

⁶⁶ Miložjić, Chronologie, 72 sl. — Annual BSA XLIV, 273 sl.

⁶⁷ Miložjić (Chronologie, 123, opomba 12) v svoji B 1 stopnji navaja posamezne oblike, ki tej plasti ne pripadajo oziroma jih ne moremo imeti za izrazite tipe le za to plast. Tak je na primer slučaj s statueto, ki jo navaja Miložjić (Vasić, Vinča I, sl. 43); ta je karakteristična tudi za najnižjo plast in tudi za mlajše plasti od 7 m. Dalje Miložjić navaja ornamen-

Med 8 in 6 m imamo v Vinči kar štiri stanovanjske horizonte, čeprav v nekem pogledu celotna plast predstavlja kulturno celoto. V horizontu »A« so našli kar štiri stanovanjske hiše, bodisi cele ali pa samo delno ohranjene oziroma delno odkopane (hiša v globini 7,90; 7,85; 7,85 in 7,81 m). Tako po obliki kakor tudi po konstrukciji se stavbe med seboj razlikujejo in se lahko razdelijo v dve skupini, podobno kakor v prejšnji plasti. Ena skupina (hiše v globini 7,81 in 7,85 m) ima le majhno število stebrov, ki so bili vkopani v zemljo in jih včasih ni ne na oglih in celo ne na več straneh v stenah. Ta skupina predstavlja v glavnem le manjše hiše. Glede njihove konstrukcije je mogoče sklepati isto, kar je bilo rečeno pri hišah v prejšnji plasti. Ostali dve hiši, ki sta ravno tako pravokotni, sta bili večjih dimenzij, včasih tudi z nekoliko neravnimi stenami, imata pa večje število v zemljo vkopanih stebrov, ki pa niso pravilno diametralno razporejeni. Tako se zgodi, da ima ena stena neprimerno več stebrov kakor pa druga, ki ji leži nasproti. Na temelju tega se zopet postavlja vprašanje, ali niso ponekod mogoče bili postavljeni stebri kar na površino zemlje in niso bili vkopani. Ena od stavb je pa zanimiva tudi iz drugega vzroka (hiša 7,90 m globoko). Ta ima namreč v notranjosti s podolžnimi stenami paralelno kar tri vrste stebrov, ki hišo delijo na štiri različno široke dele. Hiša sama je morala biti široka okoli 5,5 m, širina posameznih oddeljenih prostorov pa ima včasih tudi manj kot en meter. Zato v teh stebrih nikakor ne moremo gledati ostankov vmesnih sten. Mogoče bi mogli takšne vmesne stene videti le pri srednji vrsti stebrov, medtem ko drugi dve za takšno rekonstrukcijo odpadeta. Na vsak način so pa tudi ti stebri morali imeti svojo posebno vlogo, po vsej priliki, kot nosilci strehe, ako pač ne računamo, da je to nalogo imela tudi srednja vrsta stebrov, kar bi pri širini in tudi dolžini hiše bilo popolnoma

tirano ovalno ploščico iz zemlje, ki jo Vasić tolmači kot »kruh« in ki je bila najdena 5,1 m globoko (Vinča II, sl. 72). Že glede na globino jo nikakor ne moremo imeti za karakteristiko te plasti (med 8 in 7 m). Podobna sta tudi, verjetno sorodna objekta (Vinča II, sl. 73 in 74), ki sta bila najdena 6,5 m globoko in ki ju Milojčić prav tako navaja v zvezi s plastjo B 1, čeprav bi glede na samo globino navedenih predmetov podobne predmete v tej plasti tudi lahko pričakovali. Upoštevati tudi ne moremo prosopomorfnega pokrova (Vinča II, sl. 154), ki je bil najden 4,2 m globoko. Prav tako moramo kot pomoto za to plast imeti navedeni fragment keramike (Vinča II, sl. 282), ornamentiran v tehniko slikanja (rdeči in beli slikani trakovi na črnosivem ozadju), ki je bil najden komaj 3,7 m globoko. Držaj neke vaze ali glave nekega rhytona v obliki ptičje glave (Vinča II, sl. 338), najden 4,1 m globoko, tudi ne more šteti kot karakterističen objekt za plast B 1. Mislim tudi, da plastične človeške glave, ki so se uporabljale kot držaji na ustju skodel in se prvič pojavljajo 6,5 m globoko, prihajajo v poštev šele v Milojčićevi fazi B 2. Navedene skodele z nogo (Vinča IV, sl. 61 a—c) se lahko samo delno upoštevajo, in sicer le tisti primeri, ki so označeni pod »c«, medtem ko drugih že glede na tipično stilistično obliko, ki se javlja šele kasneje, ne moremo šteti v tako zgodnjo fazo, ne glede na to, da tudi stratigrafsko pripadajo veliko mlajši fazi.

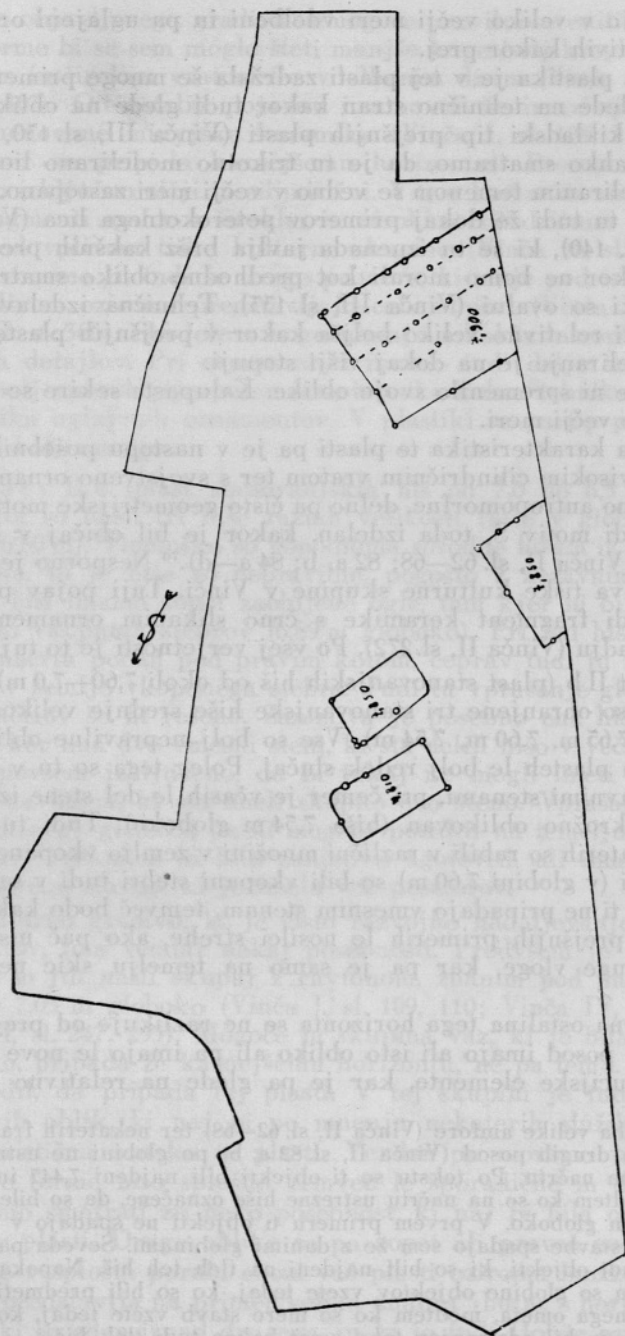
razumljivo. Manj je pa verjetno in tudi dokazov nimamo za to, da bi te stebre tolmačili kot nosilce stropa.

Kulturna ostalina te plasti predstavlja daljnjo razvojno stopnjo vinčanske kulture. Holste, ki jemlje od 8 do 6,50 m plast kot celoto, se opira na skupinske najdbe posod, najdenih na globini 7,05 m, 6,60 m in 6,50 m, to je iz odseka mlajšega dela plasti, kakor je naša plast II a.⁶⁸ Izločiti danes gradivo, ki bi pripadalo le temu stratumu, je nemogoče. Tudi Vasić v svoji publikaciji ne prikazuje vseh karakterističnih razvojnih form in drugih momentov, temveč objavlja le keramiko, ki so jo našli v zaključenih skupinah, to je le tiste primere, kjer je bilo najdenih nekoliko celih posod skupaj. Ravno tako podaja le v splošnih obrisih prikaz glavnih form.

V kolikor so globine posameznih predmetov točne, bi mogli v ta horizont všteti nadaljnje razvojne stopnje nekdanjih bikoničnih skodel in terin, ki imajo tu že polkrožno zaobljene rame ter nižji ali pa tudi višji vrat. Seveda pa imamo tu tudi še oblike, ki imajo sicer zaobljeno, vendar izredno kratko rame (Vinča IV, sl. 67 a, 72 a do d). Posode z nogo so doživele isti razvoj kakor ostale skodele, medtem ko imajo same noge obliko tanjšega cilindričnega polno delanega stebela z razširjeno bazo. Ta oblika se je obdržala do konca uporabe te vrste posod (Vinča IV, sl. 61 c, 62; Vinča II, sl. 246). Sem in tja se pa najdejo tudi še oblike, ki imajo še dokaj sorodnosti z nekdanjimi (Vinča IV, sl. 65). Tudi amfore so zgubile že svojo oglato obliko, čeprav se sem in tja včasih le pojavljajo, seveda pa nikdar v tako izraziti bikonični obliki kakor v plasti stanovanjskih jam (Vinča II, sl. 161; Vinča IV, sl. 75 a, 77, 84). Prosopomorfnih pokrovi ne kažejo nobenih bistvenih sprememb, vendar pa visokih skoraj koničnih form nimajo več, temveč se uporabljajo le še nižje cilindrične oblike. Tudi pokrovi z dvema lici so še vedno v rabi (Vinča II, sl. 116 a). Začetno stopnjo tako imenovane minyjske keramike, ki je rdeče in sive barve in ki se po mnenju nekaterih javlja šele kasneje, imamo tako po oblikah kakor tudi po ornamentiki že v tem horizontu (Vinča IV, sl. 80, 82). Razložek je le v tem, da je pri njih ustje še nekoliko navzven upognjeno. Ornamentika svojega značaja ni v bistvu spremenila. Ravnočrtni ornamentični so še vedno edini v rabi. Le tu in tam dobivamo vtis tudi ornamentov s krivimi črtami.⁶⁹ Uporabljajo se vse tehnike, razen tehnike slikanja (rdeča barva na črnem ozadju). Kot nova tehnika bi se sem mogla šteti tehnika žigosanih ornamentov (Vinča IV, sl. 94, No. 584). Med posameznimi tehnikami, ki so se nahajale že v prejšnjih plasteh, se poleg vrezanih ornamentov, ki se zopet javljajo na določenih oblikah,

⁶⁸ WPZ 1939, 3 sl.

⁶⁹ Fragment keramike, ki pripada nekemu kapastemu pokrovu, najden v globini 7,7 m, je sem verjetno dospel po naključju skozi kakšno razpoko v zemlji, ki so tukaj dokaj pogoste, o čemer imamo tudi v materialu precej dokazov (Vinča IV, sl. 78 c).

Stanovanjske hiše horizonta II a

(Po Vasiću)

uporabljajo v veliko večji meri vdolbeni in pa uglajeni ornamenti v istih motivih kakor prej.

Idolna plastika je v tej plasti zadržala še mnoge primere, ki so izdelani glede na tehnično stran kakor tudi glede na obliko še po vzoru na kladski tip prejšnjih plasti (Vinča III, sl. 130, 131). V glavnem lahko smatramo, da je tu trikotno modelirano lice z različno modeliranim temenom še vedno v večji meri zastopano. Vendar pa imamo tu tudi že dokaj primerov peterokotnega lica (Vinča III, sl. 129, 139, 140), ki se tu iznenada javlja brez kakšnih predhodnih form, kolikor ne bomo morali kot predhodno obliko smatrati tiste primere, ki so ovalni (Vinča III, sl. 133). Tehnična izdelava je pa v tej plasti relativno veliko boljša kakor v prejšnjih plasteh. Tudi samo modeliranje je na dokaj višji stopnji.

Orodje ni spremenilo svoje oblike. Kalupaste sekire se uporabljajo v vse večji meri.

Glavna karakteristika te plasti pa je v nastopu posebnih amfor z izredno visokim cilindričnim vratom ter s svojstveno ornamentiko; ta ima delno antropomorfne, delno pa čisto geometrijske motive med ostalim tudi motiv S, toda izdelan, kakor je bil običaj v linearni keramiki (Vinča II, sl. 62—68; 82 a, b; 84 a—d).⁷⁰ Nesporno je to prvi pojav vpliva tiške kulturne skupine v Vinči. Tuji pojav pa predstavlja tudi fragment keramike s črno slikanim ornamentom na rdečem ozadju (Vinča II, sl. 272). Po vsej verjetnosti je to tuj import.

Plast II b (plast stanovanjskih hiš od okoli 7,60—7,0 m). V tem horizontu so ohranjene tri stanovanjske hiše srednje velikosti (hiše v globini 7,65 m, 7,60 m, 7,54 m). Vse so bolj nepravilne oblike, kar je v nižjih plasteh le bolj redek slučaj. Poleg tega so tu v uporabi hiše z neravnimi stenami, pri čemer je včasih le del stene izlomljen ali pa polkrožno oblikovan (hiša 7,54 m globoko). Tudi tu imamo hiše, pri katerih so rabili v različni množini v zemljo vkopane stebre. V neki hiši (v globini 7,60 m) so bili vkopani stebri tudi v sami hiši. Vendar pa ti ne pripadajo vmesnim stenam, temveč bodo kakor tudi v mnogih prejšnjih primerih le nosilci strehe, ako pač niso imeli kakšne druge vloge, kar pa je samo na temelju skic nemogoče sklepati.

Kulturna ostalina tega horizonta se ne razlikuje od prejšnjega. Vse oblike posod imajo ali isto obliko ali pa imajo le nove neznatnejše evolutijske elemente, kar je pa glede na relativno majhno

⁷⁰ Najdba velike amfore (Vinča II, sl. 62—68) ter nekaterih fragmentov podobnih in drugih posod (Vinča II, sl. 82 a, b) po globini ne ustreza globinam hiš na načrtu. Po tekstu so ti objekti bili najdeni 7,445 in 7,635 m globoko, medtem ko so na načrtu ustrezne hiše označene, da so bile najdene 7,90 in 7,85 m globoko. V prvem primeru ti objekti ne spadajo v to plast, medtem ko stavbe spadajo sem že z danimi globinami. Seveda pa morajo pripadati tudi objekti, ki so bili najdeni na tleh teh hiš. Napaka, se zdi, je v tem, da so globine objektov vzete tedaj, ko so bili predmeti odkriti v plasti hišnega ometa, medtem ko so mere stavb vzete tedaj, ko je bilo vse očiščeno in bil odstranjen tako omet kakor tudi tlak hiš.

množino objavljenega gradiva nemogoče pravilno oceniti. Kot delno nove forme bi se sem mogle šteti manjše kupe bolj kroglaste oblike z nizkim in širokim vratom ter vdolbenim dnom (Vinča IV, sl. 70 a; 71 No. 403). Od ostalih pojavov imamo tu že izrazitejše primere tako imenovane minyjske keramike (Vinča I, sl. 128, kolikor pač ta primer ne pripada kasnejšemu horizontu). Prosopomorfni pokrovi so izključno nižji in cilindrični. V tem horizontu se pojavljajo tudi fragmenti amfor s širokim in visokim cilindričnim vratom, ki stojijo pod vplivom tiške kulturne skupine (Vinča II, sl. 81). Poleg tega pa imamo tu tudi še druge primere, ki stojijo pod istim kulturnim vplivom oziroma predstavljajo celo import (Vinča IV, sl. 74 d; Vinča II, sl. 366). Skodele z nogu nimajo nikakršnih novih karakterističnih detajlov. Pri ornamentiki imamo tudi dalje tendenco, da se vse bolj uporabljajo posamezne tehnike kakor tehnika vdolbenih in tehnika uglajenih ornamentov. V plastiki se pa tip petokotnega lica vse bolj razvije.

Plast II c (plast stanovanjskih hiš od 7,0 do 6,5 m). V tem horizontu so našli tri hiše raznih velikosti (hiše v globini 6,95 m, 6,89 m, 6,80 m). Tipološko so popolnoma sorodne hišam iz prejšnjega horizonta, to je hiše so nepravilne, pogosto z neravnimi stenami. Pri eni hiši imamo zopet zaobljene ogle, tam kjer ni bilo odkritih v zemljo vkopanih stebrov (6,89 m globoko). Pri isti hiši je pa en ogel v načrtu podan pod pravim kotom, čeprav tudi tu ni bilo nobenega v zemljo vkopanega stebra. Tudi tu vprašanje glede pravilnosti načrtov še ni rešeno. Zanimiva je posebno ena hiša (globina 6,95 m), ker ima dve vmesni steni, ki sta delili hišo v več prostorov. Ni pa povsem izključeno, da bi tukaj ne mogli imeti opravka z dvema stavbama, ki sta imeli skupno eno steno. Vprašanja pravilnosti takšnega gledišča pa ni mogoče potrditi na temelju današnjih podatkov. Vsekakor bi bilo zanimivo ugotoviti, ali imamo tu dve ali samo eno stavbo, ki je imela več prostorov.

Kulturno gradivo, ki je čisto razvojno nadaljevanje prejšnjih horizontov, ima vendar nekaj posebnosti. Predvsem je tu skupina vaz, ki so jih našli skupaj z rhytonom, znanim pod imenom vaza »Hyde« 7,05 m globoko (Vinča I, sl. 109, 110; Vinča IV, sl. 45 a—i; Vinča II, sl. 247, 293). Mogoče ta skupina vaz, ki je bila zakopana v zemljo, pripada že kasnejšemu horizontu, ne pa temu. Vendar bi prej sodil, da pripada tej plasti. V tej skupini je tudi nekoliko zanimivih oblik, ki naj bi po mnenju nekaterih služile tudi kot karakteristična oznaka te plasti. Vendar pa moramo priznati, da nekatere forme niso splošne, temveč le sporadične in da jih zato ne smemo smatrati za neko posebnost, ki naj bi bila odločilna za ocenitev plasti. Druge oblike so pa zopet ali preveč enostavne ali pa so že v splošni porabi skozi več plasti oziroma horizontov. Tak primer predstavlja na primer velika amfora »buta« s horizontalnimi ročaji, ki so eden iznad drugega, in ki jo tudi Holste označuje kot

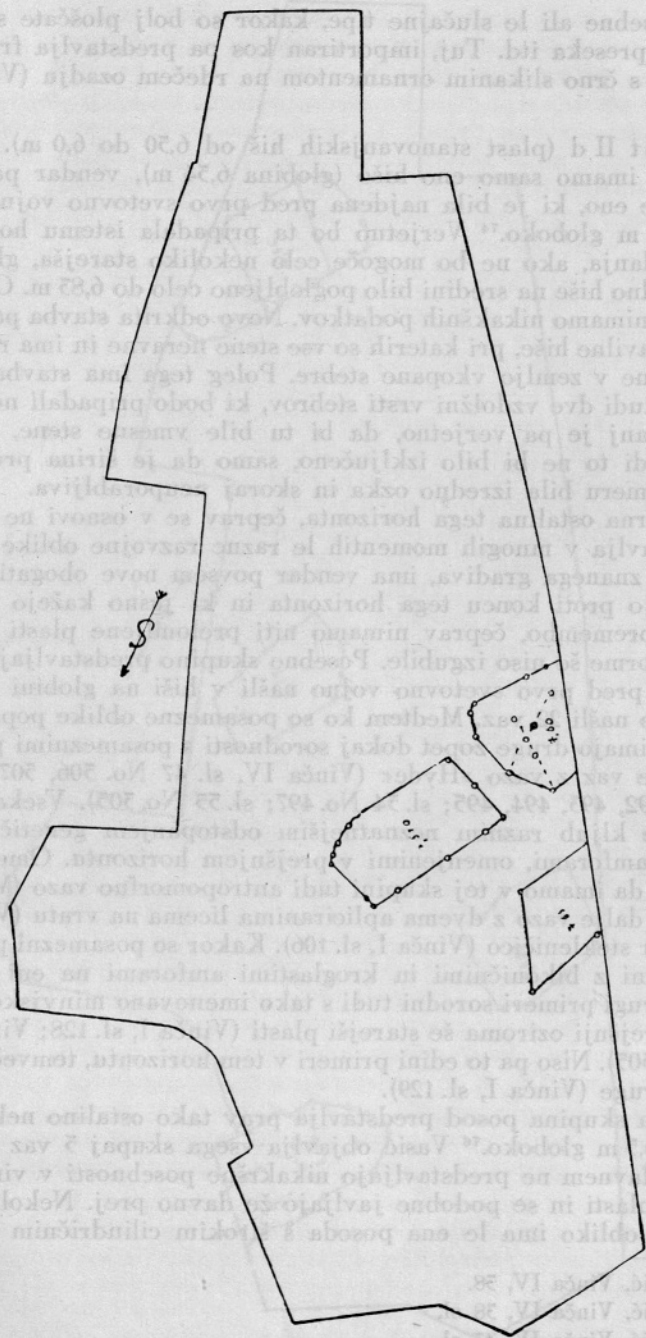
starinsko obliko⁷¹ (Vinča II, sl. 293). In res se ta oblika v Vinči javlja že od plasti I a skozi vse horizonte (Vinča IV, sl. 27, 28).⁷² Nekarakteristična za ocenjevanje je tudi skodela z nogo (Vinča II, sl. 247), kakršnih imamo v raznih evolucijskih formah skozi vse nižje plasti. Dalje lahko sem štejemo tudi dve skodeli oziroma kupi (Vinča IV, sl. 45 a, b). Prav tako niso karakteristične tudi nekatere druge skodele (Vinča IV, sl. 45 c, d). Tudi dokaj kroglasta posoda s cilindričnim, a zelo širokim vratom, ima svoje analogije v prejšnjih plasteh (Vinča IV, sl. 45 e). Vse našete posode bi lahko smatrali, da so karakteristične za plast od 8 m dalje. Rhyton vaza »Hyde« pa predstavlja le edinstven primer v Vinči, ki ga po obliki (najdeni so sicer v Vinči drugi rhytoni, toda drugih oblik), ne moremo za sedaj upoštevati, kolikor se v sami Vinči ali pa na drugih krajih ne najdejo podobni primeri. Za naš horizont pa ostane le nekoliko primerov, ki bodo karakteristični, čeprav bodo verjetno začetne stopnje že v prejšnjih plasteh. So to amfore z ozkim cilindričnim in visokim vratom, včasih tudi z nižjim širšim vratom, ki so bile tudi v tej skupini vaz, bikonične ali pa tudi bolj kroglaste oblike z držaji na največji periferiji, ali le z vzboklinami ali pa tudi brez teh (Vinča IV, sl. 45 f—i; 92 a; 75 d). Nesporno pa imajo te amfore v sami Vinči in vinčanski kulturni skupini svoje najbližje paralele že v amforah, ornamentiranih z vrezanimi ornamentami, ki so se pokrivala s tako imenovanimi prosopomorfnimi pokrovi. Vendar jih pa v takšni tehnični izdelavi in tudi v tako izrazitih bikoničnih oblikah ter s takšnimi držaji ne nahajamo poprej. Kolikor ni bilo fragmentov, ki so danes propadli, moremo ta horizont smatrati za začetek uporabe takšne keramike. Kakor sem pa že omenil, kažejo ostale forme in tudi ornamentika le daljnje razvojne forme, ki so obogatene le v posameznih detajlih, katerih pa za sedaj še ni mogoče popolnoma zajeti. Isto je tudi z grobimi posodami, katerih oblika je ostala še enaka, kakor je bila na začetku plasti stanovanjskih hiš (Vinča IV, sl. 25, 26, 57 a, b). Seveda pa imamo včasih tudi kakšne posebne, mogoče celo povsem nove vaze, kar je pa za sedaj še nemogoče ugotoviti.⁷³ Minyjska keramika je tudi tu zastopana (Vinča IV, sl. 81), kolikor ne spada sem tudi primer, omenjen že v prejšnjem horizontu (Vinča I, sl. 128).

Plastika ima v tem horizontu še posamezne oblike nekdanje plastike oziroma vsaj tehnično izdelovanje vinčanskega tipa kikkadskih idolov (Vinča III, sl. 180, 181, 161, 158). V glavnem pa imamo tudi že povsem izrazit tip, znan po imenu vidovdanskega tipa s peterokotnim licem (Vinča III, sl. 156, 167, 168, 174 itd.). Pri teh statuetah je dolnji del stisnjen. Seveda pa imamo tudi še druge

⁷¹ WPZ 1939, 5.

⁷² Vasić, Vinča II, 138.

⁷³ Doslej so v glavnem objavljene le cele posode, medtem ko fragmenti, ki bi nam dali jasnejši pogled, niso.

Stanovanjske hiše horizonta II b
(Po Vasiću)

bodisi posebne ali le slučajne tipe, kakor so bolj ploščate statuete ovalnega preseka itd. Tuj, importiran kos pa predstavlja fragment keramike s črno slikanim ornamentom na rdečem ozadju (Vinča II, sl. 273).

Plast II d (plast stanovanjskih hiš od 6,50 do 6,0 m). V tem horizontu imamo samo eno hišo (globina 6,54 m), vendar pa Vasić omenja še eno, ki je bila najdena pred prvo svetovno vojno in je ležala 6,6 m globoko.⁷⁴ Verjetno bo ta pripadala istemu horizontu kakor sedanja, ako ne bo mogoče celo nekoliko starejša, glede na to, da je dno hiše na sredini bilo poglobljeno celo do 6,85 m. O obliki te stavbe nimamo nikakršnih podatkov. Novo odkrita stavba pa spada med nepravilne hiše, pri katerih so vse stene neravne in ima različno razporejene v zemljo vkopane stebre. Poleg tega ima stavba v notranjosti tudi dve vzdolžni vrsti stebrov, ki bodo pripadali nosilcem strehe. Manj je pa verjetno, da bi tu bile vmesne stene, čeprav seveda tudi to ne bi bilo izključeno, samo da je širina prostorov v tem primeru bila izredno ozka in skoraj neuporabljiva.

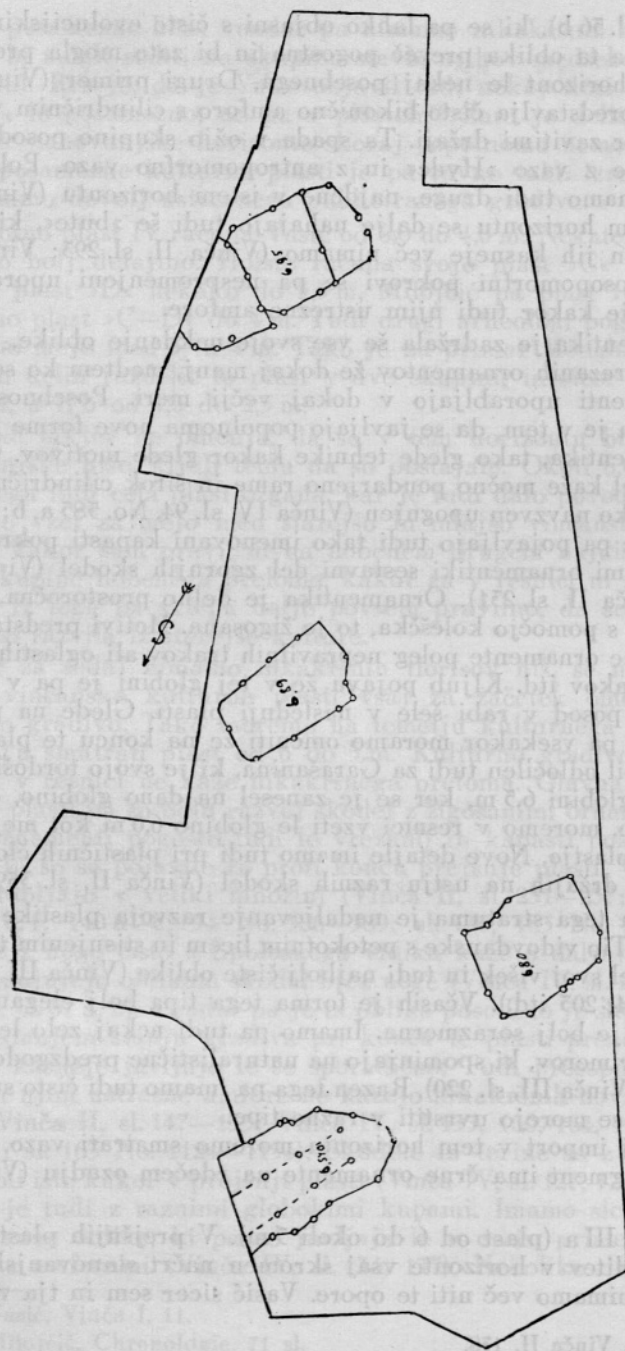
Kulturna ostalina tega horizonta, čeprav se v osnovi ne menja in predstavlja v mnogih momentih le razne razvojne oblike prejšnjega, že znanega gradiva, ima vendar povsem nove obogatitve, ki se javljajo proti koncu tega horizonta in ki jasno kažejo na nekakšno spremembo, čeprav nimamo niti prelomljene plasti niti se starejše forme še niso izgubile. Posebno skupino predstavljajo vaze, ki so jih pred prvo svetovno vojno našli v hiši na globini 6,6 m.⁷⁵ Skupno so našli 22 vaz. Medtem ko so posamezne oblike popolnoma navadne, imajo druge zopet dokaj sorodnosti s posameznimi primeri iz skupine vaz z vazo »Hyde« (Vinča IV, sl. 47 No. 506, 507; sl. 49 No. 490, 492, 493, 494, 495; sl. 54 No. 497; sl. 55 No. 505). Vsekakor so te amfore kljub raznim neznatnejšim odstopanjem genetično povezane z amforami, omenjenimi v prejšnjem horizontu. Omeniti je potrebno, da imamo v tej skupini tudi antropomorfno vazo (Vinča I, sl. 89, 90), dalje vazo z dvema apliciranima licema na vratu (Vinča I, sl. 105), ter stekleničico (Vinča I, sl. 106). Kakor so posamezni primeri vaz sorodni z bikoničnimi in kroglastimi amforami na eni strani, tako so drugi primeri sorodni tudi s tako imenovano minyjsko keramiko v prejšnji oziroma še starejši plasti (Vinča I, sl. 128; Vinča IV, sl. 55 No. 505). Niso pa to edini primeri v tem horizontu, temveč imajo tudi še druge (Vinča I, sl. 129).

Druga skupina posod predstavlja prav tako ostalino neke hiše, najdene 6,5 m globoko.⁷⁶ Vasić objavlja vsega skupaj 5 vaz te skupine. V glavnem ne predstavljajo nikakršne posebnosti v vinčanski kulturni plasti in se podobne javljajo že davno prej. Nekoliko odstopajočo obliko ima le ena posoda s širokim cilindričnim vratom

⁷⁴ Vasić, Vinča IV, 38.

⁷⁵ Vasić, Vinča IV, 38 sl.

⁷⁶ Vasić, Vinča IV, 43 sl.

Stanovanjske hiše horizontov II c in III d

(Po Vasiću)

(Vinča IV, sl. 56 b), ki se pa lahko objasni s čisto evolucionim procesom. Ni pa ta oblika preveč pogostna in bi zato mogla predstavljati za ta horizont le nekaj posebnega. Drugi primer (Vinča IV, sl. 56 e) pa predstavlja čisto bikonično amforo s cilindričnim vratom in z navzgor zavrtimi držaji. Ta spada v ožjo skupino posod, ki so bile najdene z vazo »Hyde« in z antropomorfno vazo. Poleg teh primerov imamo tudi druge, najdene v istem horizontu (Vinča IV, sl. 84). V tem horizontu se dalje nahajajo tudi še »bute«, ki tukaj prenehajo in jih kasneje več nimamo (Vinča II, sl. 295; Vinča IV, sl. 59).⁷⁷ Prosopomorfni pokrovi se pa nespremenjeni uporabljajo tudi še dalje kakor tudi njim ustrezne amfore.

Ornamentika je zadržala še vse svoje nekdanje oblike, vendar pa imamo vrezanih ornamentov že dokaj manj, medtem ko se vdolbeni ornamenti uporabljajo v dokaj večji meri. Posebnost tega horizonta pa je v tem, da se javljajo popolnoma nove forme in tudi nova ornamentika, tako glede tehnike kakor glede motivov. Oblika novih skodel kaže močno poudarjeno rame in širok cilindrični vrat, ki je nekoliko navzven upognjen (Vinča IV, sl. 94, No. 585 a, b; sl. 95). Istočasno se pa pojavljajo tudi tako imenovani kapasti pokrovi, ki so že po sami ornamentiki sestavni del zgornjih skodel (Vinča IV, sl. 78 d, Vinča II, sl. 231). Ornamentika je delno prostoročna, delno pa izdelana s pomočjo koleščka, to je žigosana. Motivi predstavljajo tudi spiralne ornamente poleg nepravilnih trakov ali oglastih meandroidnih trakov itd. Kljub pojavu že v tej globini je pa v resnici ta skupina posod v rabi šele v naslednji plasti. Glede na podano globino jih pa vsekakor moramo omeniti že na koncu te plasti. Ta primer je bil odločilen tudi za Garašanina, ki je svojo tordoško fazo končal na globini 6,5 m, ker se je zanesel na dano globino, čeprav, strogo vzeto, moremo v resnici vzeti le globino 6,0 m kot mejo med to in novo plastjo. Nove detajle imamo tudi pri plastičnih človeških glavah kot držajih na ustju raznih skodel (Vinča II, sl. 359—341).

Plastika tega stratuma je nadaljevanje razvoja plastike prejšnjih plasti. Tip vidovdanske s petokotnim licem in stisnjenim telesom je tu dosegel svoj višek in tudi najbolj čiste oblike (Vinča III, sl. 187, 193, 203, 204, 205 itd.). Včasih je forma tega tipa bolj elegantna, to je statueta je bolj sorazmerna. Imamo pa tudi nekaj zelo lepo modeliranih primerov, ki spominjajo na naturalistične predzgodovinske predstave (Vinča III, sl. 220). Razen tega pa imamo tudi čisto sumarne izdelke, ki se morejo uvrstiti v razne tipe.

Kot tuj import v tem horizontu moremo smatrati vazo, katere najdeni fragment ima črne ornamente na rdečem ozadju (Vinča II, sl. 277).

Plast III a (plast od 6 do okoli 5 m). V prejšnjih plasteh smo imeli za delitev v horizonte vsaj skromen načrt stanovanjskih hiš. Odslej pa nimamo več niti te opore. Vasić sicer sem in tja v tekstu

⁷⁷ Vasić, Vinča II, 138.

omenja posamezne hiše, vendar pa nimamo nikakršnih načrtov, po katerih bi mogli soditi na skupino stavb, njihov medsebojni odnos, obliko itd. Res je, da je Vasić objavil tudi nekaj tlorisov mlajših hiš, toda le posamezno, ne pa v plasteh.⁷⁸ Zato je delitev mlajših plasti na stanovanjske horizonte skoraj popolnoma nemogoča. Delitev na posamezne kulturne plasti je pa ravno tako izredno težka, ker nimamo dovolj ustreznega publiciranega gradiva.

Celotno plast IV računa Vasić od 6,0 do 4,0 m. Nekateri jo delijo nekoliko bolj detajlno. Holste računa svojo plast »C« nekako do 5,0 m, a plast »D« nekako do 3,5 m, Milojčić pa plast »C« do 5 m, a mešano plast »C–D« do 4 m. Tudi drugi arheologi pogosto vidijo nekakšno mejo med 5 in 4 m. Tako je na primer Menghin v svojih starejših delih razdelil to plast v dve skupini, in sicer II a od 5,6 do 4,6 m, a II b od 4,6 do 2,5 m.

Vasić nikjer ne omenja, da so v tem horizontu bile najdene stanovanjske hiše, kljub temu da so obstajale. Okoli 6,0 m je bila poleg tega tudi cela plast ožgana, kar je tudi dalo povod Milojčiću, da je to vzel za mejo med starejšo in mlajšo vinčansko kulturo, čeprav, kakor sam pravi, ni na nobenem drugem najdišču te kulturne skupine nobenega preloma, kakor ga v resnici ni niti v sami Vinči.⁷⁹ Iz tega pa sklepa dalje povsem pravilno, da se je mlajša organsko razvila iz starejše kulture.

Ker za sedaj nimamo nikakršnih tlorisov hiš, se moramo pri delitvi vinčanske kulturne plasti vsaj za začetek omejiti le na kulturno gradivo. Tako moremo na temelju kulturnega gradiva za plast III a smatrati plast od 6 do 5 m. Kulturno gradivo v svojem razvoju v resnici ne kaže nikakršnega preloma. Glavna karakteristika te plasti pa so poln razvoj skodel z žigosanimi ornamentami (kjer so pa ornamenta pogosto tudi le vrezani) in kapasti pokrovi, torej oblike, ki so se pojavile že proti koncu prejšnje plasti. V tej plasti se uporabljajo v veliki množini (Vinča II, sl. 231–237; Vinča IV, sl. 78 a, e, f; 140 a–c; 94 No. 586–589; sl. 159, 163 No. 1137–1142). Skodele z nogo čisto s tipološkega vidika kažejo daljnji razvoj in se prilagojujejo oblikam skodel brez noge (Vinča IV, sl. 118 No. 1026 do 1030; sl. 61 a, b). Vendar pa je ta oblika posod, to je skodel z nogo po dosedanjem stanju gradiva pri koncu te plasti prenehala in se v Vinči kasneje javljajo le še sporadično. Tudi prospomorfni pokrovi in njim ustrezne amfore ne kažejo nikakršnih novih karakteristik (Vinča II, sl. 147–153; Vinča IV, sl. 133, 160, 164, 162 No. 1119 do 1123; sl. 163 No. 1124–1134). Skodele in terine so z neznatnimi razlikami iste kakor v prejšnji plasti (Vinča IV, sl. 127, 128). Podoben primer je tudi z raznimi globokimi kupami. Imamo sicer tudi nekatere nove oblike, ki pa se javljajo le v enem primeru. Tak je primer z amforami (Vinča IV, sl. 134, 135). Nekoliko drugače je z

⁷⁸ Vasić, Vinča I, 11.

⁷⁹ Milojčić, Chronologie, 71 sl.

novimi oblikami skodel z odebeljenim ustjem, ki je ornamentirano in katerih imamo več primerov (Vinča IV, sl. 123).

Ornamentika je v tej plasti posebno v posameznih tehnikah doživela ravno tako svojo kulminacijo. Tak je primer z žigosano ornamentiko, ki je vezana na skodele s kapastimi pokrovi, ki pa v tej plasti tudi že zginjajo. Dalje pa trajajo še vdolbeni ornamenti, ki uporabljajo tudi krivolinijske motive (spiralo) in ki v tej plasti tudi dosežejo svoj višek (Vinča IV, sl. 137, 154, 158 No. 1094—1102; sl. 73 No. 458). Podoben primer je tudi z uglajenimi ornamenti, ki pa doživijo višek uporabe šele v prihodnji plasti.

Statuete tipa vidovanke predstavljajo daljnjo razvojno fazo, ki se opaža posebno v vse bolj bogati ornamentiki. Kot posebnost te plasti bi lahko tu imenovali tako imenovane naturalistične statuete, ki se javljajo v tej plasti ali bolje okoli 6,0 m in tudi takoj zginjajo (Vinča III, sl. 243, 244). Kot poseben tip statuete, karakterističen le za to plast, bi bil tudi tip s popolnoma zoženim valjčnim spodnjim delom v obliki stebra in veliko glavo (Vinča III, sl. 283). Ker je pa ta tip izredno redek, ga lahko smatramo za izrednega, ne pa splošnega. Pred koncem te plasti se javljajo tudi statuete, sedeče na zemlji z upognjenimi nogami (Vinča III, sl. 499, 500, 503). Že bolj na začetku plasti se pa začenejo uporabljati tudi statuete, sedeče na prestolu. Samo tej plasti pa pripadajo statuete, sedeče na žrtveniku (Vinča III, sl. 511—514), medtem ko se kurotrofne statuete javljajo v tej plasti, a trajajo tudi še dalje.

Sprememba pa se med 6 in 5 m delno opaža tudi na posameznem orodju. Trnki so nekdanj bili gladki, sedaj pa dobivajo na vrhovih tudi trn (Vinča IV, sl. 240) in se uporabljajo tudi še kasneje. V tej plasti pa istočasno prenehajo harpune z dvema vrstama zobcev in se začenejo uporabljati le enovrstne harpune (Vinča IV, sl. 241, 242). Ker ostalo orodje ni objavljeno, ni mogoče sklepati, kakšen razvoj je naredilo in v kakšne forme se je razvilo.

Keramični import v tej plasti predstavlja fragment s črnimi ornamenti na rdečem ozadju (Vinča II, sl. 278). To je zadnji fragment te vrste, ki se je našel okoli 5 m globoko in ima svoje paralele v raznih primerih iz prejšnjih plasti; vsi ti fragmenti skupaj predstavljajo tuj import. Prvi bi se mogoče dali povezati s körös-starčevačko kulturno skupino, tega pa za kasnejše ne moremo trditi.

Plast III b (plast med 5 in 4 m). Tudi v tej plasti za sedaj nimamo omenjenih nikakršnih stanovanjskih hiš. Prve podatke o hišah dobimo šele popolnoma na koncu te plasti, ki bodo pa pripadale prihodnji plasti IV a. Verjetno se bo kasneje ta plast kakor tudi poprejšnja dala kdaj deliti tudi na stanovanjske horizonte. Holste omejuje to plast med 5 in 3,50 m,⁸⁰ medtem ko Milojčić tu vidi mešanico med Holstejevo plastjo C in D. Po kulturnem inventarju pa lahko to plast opredelimo sicer kot nadaljevanje v razvoju

⁸⁰ WPZ 1939, 4.

form prejšnjih plasti, vendar pa s posameznimi karakterističnimi elementi. Predvsem moramo tu upoštevati, da so skodele s kapastimi pokrovi in žigosanimi ornamentami dosegle svoj vrhunec že pred 5 m in da so se začele izgubljati, tako da proti koncu 4 m nimamo nikakršne sledi več o njih. Tudi predmeti, ki so bili najdeni v hiši kasnejše plasti IV a, čeprav hiša leži 4,1 m globoko, nimajo več nikakršne sorodne oblike s to keramiko. Obstojta sicer nekoliko fragmentov, ki so bili izkopani že veliko poprej (Vinča IV, sl. 163 No. 1144—1146) in ki bi naj pripadali plasti med 5 in 4 m, ako bi jih mogli upoštevati. Vendar pa moremo danes smatrati, da je 5 m bil nekako meja, do katere sega ta vrsta keramike, kolikor se pa posamezni fragmenti javljajo kasneje, so le sporadični primeri. Prosopomorfni pokrovi in njim ustrezne amfore se v tej plasti le še redko javljajo, čeprav se uporabljajo nekako do 4 m (Vinča II, sl. 154, 155; Vinča IV, sl. 157, 162 No. 1117, 1118; sl. 165 No. 1135, 1136). Zanimivo pa je, da so posamezni pokrovi tudi spremenili svojo obliko (Vinča II, sl. 155). Oblika je bolj konična, lice temu primerno izdelano ločno, a zadnji del glave oddeljen oziroma celo nekoliko nižji od sprednjega. Poleg tega je imenovani pokrov tudi rdeče pobarvan na črnem ozadju, tako da so na licu le posamezni trakovi črno zglajeni, a drugi rdeče barvani, medtem ko je bil zadnji del pokrova celo ves pobarvan. Barva je danes pastozna in se otira. Mogoče je takšna oblika in ornamentika v Vinči na prosopomorfni pokrovih le čisto izredna, ker imamo doslej le en sam primer. Vsekakor pa je ornamentika bila pod vplivom ravno tako okrašenih statuet iz iste plasti (Vinča I, sl. 34, 37, 38, 41, 42, 44, 45, 46). Ta način ornamentiranja statuet v prejšnjih plasteh ni bil znan, vsaj ne v tej obliki, čeprav imamo posamezne primere, na katerih se javlja tudi rdeča ali pa bela barva, ki je pa povsem drugega značaja (Vinča I, sl. 40, 43, 48). Zato moramo ta način smatrati za karakterističen ravno za to plast, kjer se ta tehnika javlja in istočasno tudi zginja. Skodele z nogo se tu javljajo le še sporadično, kolikor objavljeni primeri res tudi pripadajo tej plasti (Vinča IV, sl. 117, 118 No. 1031). Kot končno njihovo fazo uporabe moramo pač vzeti nekako globino 5 m. Skodele in terine brez noge so pa iste kakor v prejšnji plasti (Vinča IV, sl. 128 b, c, 129, 130 a). Podoben primer je tudi z globokimi kupami. V tej plasti zginjajo tudi zadnji primeri, ki so pod vplivom tiške kulturne skupine ali pa celo import (Vinča IV, sl. 151).

Medtem ko se posamezne ornamentalne tehnike v tej plasti več ne javljajo, imamo na drugi strani izdelane ornamente v tehniki dolbenja (Vinča IV, sl. 122, 152, 158 No. 1103—1111). Kulminacijo rabe pa v tej plasti doživljajo vglajeni ornamenti, ki jih dobimo ali na zunanji ali na notranji strani posod (Vinča IV, str. 120, 122, 119 itd.).

Poleg že omenjenih statuet, ki so ornamentirane tudi z rdečo barvo, se v tej plasti javlja nekaj novih, doslej neznanih tipov, ki pa imajo svoje posebnosti v glavnem le v izdelavi glave. So to modelirane glave tako imenovanega ptičjega tipa, toda v raznih oblikah

(Vinča III, sl. 355, 358, 364, 374, 390, 398, 400, 421, 407). Poleg tega se pa tip vidovdanke tudi še dalje uporablja, vendar pa tukaj tudi preneha. Prav tako se uporabljajo tudi sedeče statuete na prestolu, ki zginjajo v mlajši plasti. Samo tej plasti pa pripadajo sedeče statuete na stolu, medtem ko se kurotrofne nahajajo tudi še v kasnejših plasteh.

Plast IV a (plast stanovanjskih hiš od 4,0 do 3,60 m). Nekako okoli 4 m imamo precejšen prelom v kulturnem inventarju v Vinči. Ta prelom ni izrazit niti v sami plasti, niti ni stara kultura zamenjana za neko novo kulturo, ki bi iz kakega drugega kraja prišla na to lokaliteto. Vendar se pa ta prelom opaža v materialu, toda le, ako opazujemo celotno vinčansko kulturo. Dosedanje bogastvo v formah in ornamentiki, ki ga celo lahko imenujemo baročno, je že doseglo višek in vidimo naglo propadanje tako v tehniki izdelave kakor tudi v oblikovni in ornamentalni strani. Mnoge oblike, ki so se uporabljale v času, ki je bil potreben, da se je nakopičila plast, debela 6 m, kakor tudi nekatere druge oblike, ki so se pojavile kasneje, tedaj, ko je vinčanska kultura dosegla svojo kulminacijo, nenadoma popolnoma prenehajo. Isti primer je tudi z ornamentiko. Res je, da dobimo nekaj novih posebnosti, a te nikdar ne dosežejo nekdanjih. Celotna materialna kultura, izvzemši stanovanjskih hiš, postaja vse bolj preprosta.

Vasić je svojo V plast, ki ustreza tukajšnji IV, stavil med 4 in 2 m. Od ostalih naj omenim Holsteja,⁸² ki svojo plast E računa nekako od 3,50 do 1,50 m, in Miložčiča,⁸³ ki svojo plast D računa od 4 do 3,50 m.⁸⁴

V tej plasti imamo zopet sicer le nekaj skromnih podatkov o stanovanjskih hišah, vendar nam je spričo tega mogoče le nekoliko bolj detajlno deliti plast v stanovanjske horizonte. Ker pa podatki niso popolni, je seveda tudi točnost delitve dokaj dvomljiva, vsaj toliko časa, dokler ne dobimo novih realnejših podatkov. Tako kot horizont »a« lahko označimo tiste stavbe, ki so bile najdene okrog 4 do 3,60 m globoko. Vasić omenja sicer le eno hišo, najdeno 4,1 m globoko,⁸⁵ vendar pa ta ne bo osamljena. Njenega tlorisa nimamo. Iz Vasićevega opisa je pa razvidno, da je bil najden tudi še del ohranjene stene, izdelan iz vejevja, ometanega z glino.⁸⁶ Hiša je bila kakor tudi doslej vse ostale hiše, znane v Vinči, uničena po požaru. V njej in poleg nje se je pa našlo izredno veliko število

⁸¹ Miložčič, *Chronologie*, 75.

⁸² WPŽ 1959, 5.

⁸³ Miložčič, *Chronologie*, 75.

⁸⁴ Miložčič (*Chronologie*, 123, opomba 12) stavlja v to plast amforo, najdeno 5,0 m globoko (Vinča IV, sl. 156). Ta amfora, ki je prvič že glede na samo globino, kjer je bila najdena, veliko starejša, je pa istočasno tudi v zvezi s škodelami s kapastimi pokrovi ter zato nikakor ne sodi v to plast.

⁸⁵ Vasić, *Vinča IV*, 73.

⁸⁶ l. c. 77, sl. 98.

keramičnih predmetov, ki jih Vasić in drugi obravnavajo kot eno celoto. To gradivo predstavlja tipične oblike, karakteristične za to plast. Tukaj so predvsem plitke velike sklede, amfore s tremi ročaji na trebuhu, oblika, ki se tukaj prvič javlja, skodele raznih tipov, manjše amfore, ornamentirane z vdolbenimi ornamentami, ter posoda z dulcem (Vinča IV, sl. 99—112). Tudi ostalo gradivo se popolnoma sklada z zgornjimi oblikami (Vinča IV, sl. 191 a, b, 195 a, 196 b, 190 No. 1404; sl. 194 No. 1433—1435; sl. 195 No. 1440, 1443). Od ornamentalnih tehnik sta ostali še tehnika vglajenih in vdolbenih ornamentov. Med povsem novimi ornamentalnimi tehnikami na keramiki se pa v tem horizontu javlja tudi še slikanje ravnočrtnih motivov z rdečo in belo barvo na črnem ozadju (Vinča II, sl. 282). Pri plastiki je pa skoraj v izključni uporabi tip statuet s ptičjim licem. Poleg tega pa oblike statuet postajajo tudi vse bolj ploščate.

Plast IV b (plast stanovanjskih hiš od 3,60 do 3,20 oziroma 3,0 m). Novi horizont ima zopet le dve hiši, ki sta nam mimogrede omenjeni. Našli sta se 3,62 in 3,48 m globoko.⁸⁷ Ne vemo pa, ali so v tem horizontu najdene tudi še druge hiše. O hiši, ki so jo našli 3,48 m globoko, imamo samo podatke, da je bila usmerjena S—J ter da je v hiši bila tudi peč, katere zadnja stran je ležala 3,23 m globoko, sprednja pa 3,37 m. Severno od te peči so našli tudi ostanke starejše peči 3,4 m globoko. Pred pečjo se je našla vrsta razbitih vaz, ki so ležale paralelno s podolžno steno hiše.⁸⁸ Za drugo hišo imamo pa tudi tloris, ki predstavlja stavbo z več prostori. Po Vasićevem načrtu je imela hiša kar 5 prostorov in več peči.⁸⁹ Peči so bile podkovičaste oblike in so po Vasiću služile za žganje cinabarita. Vendar je pa vprašanje, za kaj so se takšne peči uporabljale, zaradi mnogih nejasnih momentov še vedno odprto.⁹⁰ V imenovani hiši so bile najdene tri peči, od katerih pa sta dve že na starejših pečeh, a njunih temeljev ne pokrivata popolnoma. Poleg tega je zanimivo tudi, da sta dve peči vsaka v posebnem prostoru, medtem ko je ena peč zgrajena kar namestu ene notranje stene. Ker je pa odprta peč na mestu samega zidu, je precejšnje vprašanje, ali je stena obstajala za časa uporabe te peči ali, boljše, ta zid sploh tedaj ni mogel obstajati. Vasić sicer domneva, da so starejše peči bile v stavbi, ki je imela isto obliko kakor sedanja, ki nam jo podaja.⁹¹ Vendar je pa oblika lahko bila tudi precej različna. Nastaja še vprašanje odnosa samih peči med seboj. Glede na globino, na kateri so stale peči, lahko dobimo sledečo sliko: peč I 3,62 × 3,48 m globoko, peč II a 3,25 × 3,28 m globoko, II b (starejša) 3,55 × 3,74 m globoko, III a 3,69 × 3,71 in III b (starejša) 3,97 × 3,91 m globoko. Glede na globino

⁸⁷ Vasić, Vinča I, 13. — Vinča IV, 107.

⁸⁸ Vasić, Vinča IV, 107, sl. 167.

⁸⁹ Vasić, Vinča I, 13, sl. 17—20.

⁹⁰ Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1951, 15. — Arheološki vestnik 1950, 221.

⁹¹ Vasić, Vinča I, 13.

tal hiše ni mogoče nič sklepati. Po vsem bi se pa dalo soditi, da sta peči II b in III b najstarejši. Med tem časom prečne stene, ki seka peči II a in II b, še ni bilo ter je tukaj bil le en prostor. Najbolje se to vidi, da poleg ustja peči stoje leseni stebri. Ni izključeno, da je peč III b najstarejša v tej stavbi in da je šele kasneje bila zgrajena tudi peč II b. Ko je bila peč III b porušena, so zgradili peč III a, ki je bila vsaj nekaj časa v rabi hkrati s pečjo II b. V isti čas bo padala tudi peč I. Kot zadnja je bila vsekakor zgrajena peč II a. Šele tedaj je mogla biti zgrajena že imenovana vmesna stena, toda samo delno, ker je prostor pred ustjem peči moral biti prost.

Hiša sama je sicer v enem delu povsem pravokotne oblike, medtem ko je drugi del precej nepravilen in je videti, kakor da bi bil šele kasnejši prizidek k že obstoječi stavbi. Tako bi bilo tudi mogoče tolmačiti peč v tem koncu, ki je bila kasneje dodana. Zanimivo je tudi, da vmesne stene niso bile zgrajene pravokotno na zunanje stene, temveč poševno. Vhod v hišo je pa Vasić našel na eni od podolžnih strani.

Kulturno gradivo nam je podano zopet s skupino vaz, najdenih v eni od zgornjih hiš. Te se ne razlikujejo od oblik v prejšnji plasti. Tu so zopet velike plitke sklede, amfore z 2 ali 3 ročaji na največji periferiji in bolj ali manj cilindričnim vratom, razne manjše amfore, skodele, terine in kupe (Vinča IV, sl. 168—184). Obstajajo pa tudi posamezne oblike, ki so videti, kakor da bi bile povsem nove, bodo pa imele svoje prvotne stopnje že v prejšnjih plasteh. Takšne so večje posode, lonci ali pitosi s širokim ustjem (Vinča IV, sl. 169) in tudi manjše, podobne oblike. Dalje so posode v obliki lijaka (Vinča IV, sl. 184) ter skodele na treh nogah (Vinča IV, sl. 183), oblika, ki je znana v tej plasti tudi iz drugih primerov (Vinča IV, sl. 199 No. 1445). Tehnika slikanih rdečih in belih ornamentov na črnem ozadju se nadaljuje tudi v tej plasti (Vinča II, sl. 283).⁹² Plastika ne kaže nikakih posebnih novih detajlov. Ostale so še samo statuete s ptičjim licem. V to plast bomo vsekakor mogli šteti tudi tako imenovane bukranione, modelirane volvske glave v glini, ki so bile kot okras na hišah. Ohranjenih je za sedaj več primerov, najdenih 4,23, 3,64 in 2,89 m globoko (Vinča II, sl. 85—87). Po Vasiću so najdeni tudi v nižjih plasteh, toda za to nimamo nobenih dokazov.⁹³

Plast IV c (plast stanovanjskih jam nekako od 3,0 do 2,50 m). Tudi ta horizont moremo samo približno določiti na temelju ene, le

⁹² Fragment keramike, ki ga Vasić tolmači kot rdeče slikan ornament na rdečem ozadju (Vinča II, 154, sl. 281), ne predstavlja slikanega, ampak le vglajen motiv. Zaradi tega je ornament tudi temnejši od ozadja, ki je svetlejša barve, podobno kakor je slučaj pri ostalih črnih in sivih primerih. Ni izključeno, da je fragment današnje rdečo barvo dobil šele kasneje ob priliki kakega požara ali pa na drug način pod vplivom večjega ognja, za kar imamo v Vinči tudi dovolj primerov (Vinča II, sl. 33 a, 69, 78, 79, 81, 87, 156 b, 247, 258 a, 266, 270).

⁹³ Vasić, Vinča II, 51.

mimogrede omenjene hiše⁹⁴ ter druge, od katere imamo tudi tloris.⁹⁵ Prvo so našli ca. 2,89 m globoko in je bil v njej najden tudi bukranion, medtem ko je druga ležala ca. 3,20 do 3,0 m globoko. Ta je imela bolj ali manj pravokotno obliko. Stebri so bili samo na posameznih mestih vkopani v zemljo. Vasić domneva, da je hiša imela tudi vmesni zid, ki jo je delil na dva dela⁹⁶. V hiši so bile tri peči, od katerih je ena bila starejša in porušena pred gradnjo druge peči, medtem ko je tretja mogla biti istočasna ali pa tudi mlajša od druge. Drugih podatkov o tej stavbi nimamo.

Kulturne ostaline tega horizonta so iste kakor so v horizontu IV. b. Obstajajo le posamezne daljnje razvojne stopnje. Toda že okoli 2,50 m globoko dobimo material, ki je zelo pogosto mešan z materialom iz bronaste dobe; ta je včasih dospel celo do večjih globin. Holste tolmači ta primer z razkopavanjem zemljišča pri novi, v našem primeru bronastodobni naselitvi; to se more dogoditi pri postavljanju novih stanovanjskih objektov.⁹⁷ Tako se tudi posamezni fragmenti neolitske keramike zelo pogosto najdejo tudi še kasneje v veliko mlajših plasteh. Kot karakterističen moment te plasti bi mogli smatrati še vedno slikano keramiko, pri kateri so rdeči in beli ornamenti na črnem ozadju (Vinča II, sl. 284, 285). Plastika, izvzemši razne razvojne posebnosti, ni spremenila svojega videza.

Plast V. Zadnja vinčanska plast, ki jo moremo smatrati nekako od 2,50 m pa do prekinitve življenja na tej predzgodovinski lokaliteti, ni več enotna. Ni mogoče, razen nekako tipološko ugotavljati zadnje faze neolita, ki so tu zastopane, medtem ko je plast nemogoče deliti. Nato pa prihaja bronasta doba, ki je tu ravno tako relativno bogato zastopana; njej sledi tudi še latenska doba. Toda kakor sem že omenil, so plasti pomešane in je stratigrafska ločitev nemogoča ter se lahko opremo le na tipološke posebnosti. Raziskovalci neolita se te plasti navadno niti več ne dotikajo ali jo pa le mimogrede omenjajo.⁹⁸

Po nekaterih podatkih je za sedaj mogoče ugotoviti le en stanovanjski horizont. Ta horizont bi segal nekako od 2,0 oziroma celo 2,50 pa do 1,0 m. Tu imamo dve stanovanjski hiši.⁹⁹ Obe sta štiroglate oblike, včasih nepravilne, in imata tudi vmesne stene, ki so delile hišo v dva prostora. Vendar pa Vasić sodi, da vmesne stene niso segale od enega zidu do drugega. Ti dve hiši sta stali na različnih globinah, tako ena 2,0 m globoko, druga pa 1,55 m. Kolikor je pa mogoče po danih globinah na risbi ugotoviti, razlika v globini ni bila tolikšna, ker Vasić omenja vedno le najnižjo točko, ne pa srednji horizont. Tako je prva hiša s svojimi robovi stala 1,73 do 1,53 m

⁹⁴ Vasić, Vinča II, 50.

⁹⁵ Vasić, Vinča I, 12, sl. 8.

⁹⁶ l. c. 12.

⁹⁷ WPZ 1959, 5.

⁹⁸ Miložčić, Chronologie, 75.

⁹⁹ Vasić, Vinča I, 10, sl. 6, 7.

njihovih začetkov in dalje skozi stoletja toliko lažji. Le malo pa je v Vinči tujih importiranih elementov, da, celo malo je tudi sprejemanja tujih elementov.

Kakor sem že na začetku omenil, je glede na delitev kulturnega gradiva delitev na plasti zaradi neprestanega razvoja izredno težka. Lažja je seveda tam, kjer nam je omogočeno deliti na stanovanjske horizonte, kolikor pač imamo tudi vpogled v točne oblike raznih predmetov takšnega horizonta. Toda čeprav se danes takšna delitev ne more popolnoma zanesljivo narediti, nam vendarle nudi možnost točnejšega ocenjevanja pri relativni kronologiji drugih lokalitet glede na sorodno gradivo vinčanskih plasti. Pri tem nam izredno veliko pomagajo razni razvojni ali pa novi elementi v vinčanskih plasteh in horizontih. Večje odseke imamo vsekakor doslej že točno označene po dosedanji delitvi kulturne plasti. Vendar se pa z detajlnejšo delitvijo, ki se bo popolnoma točno dala izdelati šele sčasoma, dobe veliko natančnejši podatki, ki so pomembni tako za razvoj celotne vinčanske pa tudi za mnoge druge okolne kulturne skupine.

ZUSAMMENFASSUNG

Einteilung der Kulturschicht von Vinča

Bezüglich der Chronologie Jugoslawiens in der neolithischen Zeit ist jetzt die Kulturschicht von Vinča am wichtigsten. Erstens deshalb, weil Vinča keine unterbrochene Schicht aufweist, zweitens, weil es stratigraphisch erforscht wurde und drittens, weil eine Siedlung hier ausserordentlich lange bestanden hat. Die Forscher interessierten sich nicht nur für das Material, sondern auch für die Reihenfolge der Kulturschichten. Da einerseits das Material nicht genügend erkannt wurde und da andererseits ausserordentlicherweise die Schicht nirgends unterbrochen ist, trug dies zur Verwirrung in der Einteilung ziemlich bei. Obwohl man auch hier behaupten kann, dass beinahe alle Forscher von ihrem Standpunkte aus recht haben. So z. B. sind einige der Meinung, dass die Schicht von Vinča ganz organisch nicht eingeteilt werden kann, andere wieder begnügen sich mit der Einteilung in zwei Phasen, eine ältere und eine jüngere, was in neuester Zeit besonders Garašanin vertritt, der die Schicht von Vinča in eine »Tordoš«- (die ältere bis ca. 6,50 m) und eine »Pločnik«-Phase (die jüngere bis 3 m) einteilt. Ausser Vasić, der die Schicht ganz schematisch in 6 Strata, von denen die tiefsten zwei, jedes zu je 2 m, eingeteilt hat, gibt die beste und auch die meist detailliertere Einteilung Holste, die von Miložić vervollständigt wurde. Man kann jedoch die Schicht noch besser nach den Wohnhorizonten detaillieren. Leider besitzen wir vorläufig ziemlich spärliche Angaben in Betreff der Häuserfunde in Vinča. Im ganzen bestehen nur einige Zeichnungen und ein Wohnbautenplan, der aber zu den älteren Schichten gehört. Trotzdem kann man doch einige Horizonte unterscheiden, die zuweilen auch einzelne Veränderungen und Entwicklungsbesonderheiten in dem Kulturinventar bestätigen. Das ganze Material kann man jedoch heute unmöglich mit solchen Horizonten verbinden. Auch die

Tiefenfrage ist ziemlich problematisch. Demgemäss bedeuten die Meterangaben allein noch keine fixierten Punkte, sondern nur eine Annäherungsgrenze, die aber sowohl etwas höher als auch tiefer verschoben werden kann.

Mit Rücksicht auf die verfügbaren Angaben habe ich versucht, die Kulturschicht von Vinča in Wohnhorizonte einzuteilen. Die erste Schicht, etwa bis 8 m Tiefe, würde zwei Horizonte aufweisen, die zweite, etwa bis 6 m Tiefe, deren vier, die dritte, etwa bis 4 m (für diese besitzen wir keine Häuserangaben), bis jetzt nur zwei Horizonte. Die vierte Schicht, etwa bis 3,50 m, drei Horizonte, wobei die fünfte Schicht, etwa bis 1,50 m keine homogene Ganzheit darstellt. Dabei versuchte ich auch, das charakteristische Material für die einzelnen Horizonte, insofern dies nach jetzigen Angaben möglich war, anzudeuten.

Schicht I a. Diese Schicht würde nur Wohngruben enthalten und bis 8,50 m reichen, wo die ersten Wohnhäuser begegnen. Jedoch ist diese Grenze nur näherungsweise richtig, weil wir nicht wissen, wo sich damals die Ränder der Wohngruben befanden. Nach den bisherigen Angaben werden sie immer nur im Löss erwähnt. Die Funde in dem Subhumus, der auf dem Löss liegt, sind relativ ziemlich seltener als die Funde im Humus und sind mehr oder weniger um die Wohngruben und über ihnen konzentriert. Die Meinung von Vasić, dass sich schon in der Wohngrubenschicht auch rechteckige Häuser befanden, muss abgelehnt werden, denn das würde bedeuten, dass sowohl die einen wie die anderen gleichzeitig bestanden. In seiner Annahme stützte sich Vasić auf den Objektfund 9,30 m tief über einer Grube, wo Skelette gefunden wurden. Dieses Objekt ist jedoch von einer recht problematischen Natur und zeigt nicht, dass es zu einem überirdischen Wohnhause gehört hätte, aller Wahrscheinlichkeit nach gehört der spärliche Lehmewurf zur Wohngrube selbst, die an dieser Stelle gefunden wurde und deren Ränder erst in der Tiefe von 9,50 m entdeckt wurden.

Die Kulturreste dieser Schicht sind zweifach. Auf der einen Seite haben wir die Vinča-, auf der anderen die Körös-Starčevo-Kultur. Bezüglich der letzteren soll ich nur so viel erwähnen, dass sie in allen Kulturgruben dieser Lokalität zusammen mit der Kultur von Vinča vermischt vertreten ist. Die Kultur von Vinča ist hier mit einzelnen Formen vertreten, die einigermaßen schon von Holste differenziert wurden und die am Anfange ihrer Entwicklung in Vinča stehen. Dies sind verschiedene Schüsseltypen von mehr oder weniger bikonischer Form. Weiter Fusschalen mit einem konischen hohlen als auch mit einem zylindrischen voll ausgearbeiteten Fuss. Der Hals ist gewöhnlich bei allen diesen Formen noch nicht ausgebildet. Von den Amphoren besitzen wir nur solche, zu denen prosopomorphe Deckel gehören. Sie sind bikonisch mit mehr oder weniger ausgebütetem Schulterteil. Ebenfalls begegnen hier auch Butten. Prosopomorphe Deckel erscheinen in drei Typen. Ein Typus hat Henkel mit starker plastischer Ausbuchtung (Knie). Solche befinden sich fast ausschliesslich in dieser Schicht. Der zweite Typus ist durch hohe konische Deckel vertreten, der dritte aber durch niedrigere Zylinderdeckel. Eine Besonderheit sind jene Exemplare, die zwei Gesichter haben, eines auf der vorderen und das andere auf der hinteren Seite. Die Ornamentik gehört zu der Technik eingeschnittener Ornamente, die an die Amphoren gebunden sind. Eine andere Technik ist die der kannelierten Ornamente. Diese Technik ist an die Schüsseln gebunden und wird gewöhnlich auf der Schulter angewendet.

Eine dritte Technik ist die Technik geglätteter Ornamente auf den Innen- und auf den Aussenseiten der Schüsseln. Einer vierten Technik muss man die Gefässbemalung zuweisen, die aber grösstenteils nicht in die Vinča-Kultur gehört. Dies sind vor allem glänzend geglättete schwarze Ornamente auf einem roten Hintergrund. Am leichtesten könnte man solche Beispiele in dieser Schicht mit der Körös-Starčevo-Kultur verbinden. Zu der Vinča-Kultur gehören die Gegenstände, wo ein Objekt (Altar, Statuette) mit einer roten Farbe (»crusted«) überzogen ist, wo zuweilen auch eine weisse Grundfarbe festgestellt werden kann, ebenso einzelne Vasen, wo ornamentale Bänder wechselweise rot bemalt oder mit Stichen ausgefüllt wurden. In einzelnen Beispielen ist auch der untere Vasenteil mit der Farbe überzogen, oder aber bei den Fusschüsseln nur der Fuss. Einige Vasenbeispiele weisen auch Spuren eines Firnisses auf. Offen bleibt bisher noch die Frage der schwarzen Flecke, die auf einzelnen rohen Gefässen erscheinen; wahrscheinlich ist dies nur einem Zufall zuzuschreiben.

Wegen einiger Besonderheiten ist auch die Idolplastik interessant. Fast alle Statuetten aus dieser Schicht sind einzeln in Teilen verfertigt und nachher zusammengesetzt worden. Der führende Typus hierin ist der sogenannte kykladische Typus, wie ihn Vasić genannt hat; dieser Typus weist eine dreieckige Gesichtsform auf. Es gibt zwar ziemliche Unterschiede in Bezug auf die Scheitelbildung. Ebenso gibt es noch einzelne andere Typen, die jedoch entweder selten sind, oder nur einen allgemeinen Charakter haben, z. B. flache Statuetten usw.

An Werkzeug sind hier Schuhleistenkeile und kleine flache trapezoide Hacken, Doppelharpunen und widerhackenlose Angeln vorhanden.

Die Frage betreffs der »Silos«, die in dieser Schicht gefunden wurden, ist noch nicht gelöst worden, weder in Bezug auf Schichtenzugehörigkeit noch auf ihre Verwendung.

Schicht I b würde etwa bis 7,90 m in die Tiefe reichen. In diesem Horizont wurden drei Wohnhäuser und allem Anschein nach Reste eines vierten gefunden. Wie aus dem Generalplan von Vasić ersichtlich, war die Bauart dieser Häuser folgend: aufrecht stehende Holzsäulen, zwischen welchen möglich auch andere Pfähle sich befanden und dies alles wurde mit Ästen verflochten und mit Lehm überstrichen. Es gibt jedoch relativ wenige in die Erde hineingegrabene Säulen und deshalb haben wir darüber noch einige Bedenken. So z. B. sind auf dem genannten Plane Häuser angegeben, die in den Ecken keine in die Erde eingegrabenen Holzsäulen aufweisen, so dass in dieser Planwiedergabe diese also als rundeckig erscheinen. Die Frage muss als vorläufig ungeklärt offen bleiben, da wir keine Angaben besitzen, dass solche Ecken in Vinča wirklich existierten. So kann auch das Haus mit der verbogenen Wand bis jetzt noch nicht verlässlich gedeutet werden. Man muss jedoch auch hier damit rechnen, dass es sich in einzelnen Fällen eher um Dachträger als um Zwischenwände handelt.

Es ist nicht möglich, die Kulturreste dieser Schicht genau zu differenzieren. In der Hauptsache gleichen sie jenen in der vorigen Schicht. Unterschiede werden erst durch neue Ausgrabungen näher bestimmt werden können. Charakteristisch ist es nur, dass in diesem Horizonte die Reste der Körös-Starčevo Kultur aufhören.

Schicht II a reicht bis etwa 7,60 m in die Tiefe. In diesem Horizont wurden vier Häuser entdeckt, die vom typologischen Standpunkt aus in

zwei Gruppen geteilt werden können, und sie unterscheiden sich nicht von den Häusern der vorigen Gruppe. So z. B. gibt es Häuser, wo wenig Säulen verwendet wurden, bei einigen Beispielen sind sogar auf drei Seiten keine in die Erde eingegrabenen Säulen gefunden worden. Aller Wahrscheinlichkeit nach wurden die Säulen einfach auf die Erde gesetzt und nicht eingegraben. Weiter gibt es Häuser, die verbogene Wände aufweisen. In einem Bau befinden sich sogar drei parallele Säulenreihen. Dies sind wahrscheinlich nicht Zwischenwände- sondern Dachträgerreste. Höchstens könnte man als Zwischenwand nur die mittlere Säulenreihe betrachten, jedoch auch dies ist nicht sicher.

Die Kulturreste stellen eine weitere Entwicklungsstufe der vorigen Schicht dar. Die ehemaligen bikonischen Schüsseln bekamen hier noch eine Schulterrundung und einen niedrigeren oder höheren Hals. Die Fusschalen haben die gleiche Form wie die übrigen Schüsseln mit dem Unterschied, dass konische Füße nicht mehr erscheinen. Die Amphoren haben ihre eckige Form verloren. Von den prosopomorphen Deckeln sind hauptsächlich nur niedrigere zylindrische im Gebrauch. Jedoch erscheinen auch hier noch Doppelgesichtsdeckel. In dieser Schicht erscheint schon die Vorstufe der späteren minyschen Keramik, so in Bezug auf die Form als auch auf die Ornamentik, jedoch mit dem nicht beträchtlichen Unterschied, dass der Rand hier etwas nach auswärts gebogen ist. Die Ornamentik ist geblieben wie sie war, nur das Färben der einheimischen Keramik mit roter Farbe hat aufgehört. Die Idolplastik hat alle ehemaligen Charakteristiken aufbewahrt, es erscheint jedoch neben dem dreieckigen Gesicht auch schon ein fünfeckiges. Das hauptsächlichste neue Moment in dieser Schicht ist das Vorkommen grosser Amphoren mit einem zylindrischen Hals und einer teilweise geometrischen, teilweise aber antropomorphen Ornamentik. Unbestritten ist dies die erste Erscheinung der Theiss-Kultur in der Vinča-Schicht.

Schicht II b reicht bis etwa 7,0 m in die Tiefe. Erhalten sind drei Häuser von etwas unregelmässiger Form. Überdies gibt es hier auch Häuser mit verbogenen Wänden, wobei zuweilen nur ein Wandteil verbogen oder halbkreisförmig gebaut ist. Die Säulen in einem von diesen Häusern gehören wahrscheinlich nicht einer Zwischenwand, sondern stellen Dachträger dar.

Die Kulturreste dieses Horizontes zeigen nur eine neue Entwicklungsstufe. Als teilweise neue Formen würden hierher kleinere etwa kugelförmige Becher mit einem niedrigen und breiten Hals, sowie einem eingetieften Boden gehören. Was andere Erscheinungen anbelangt, finden wir hier noch ausgeprägtere Formen der minyschen Keramik. Die prosopomorphen Deckel sind niedrig und zylindrisch. In dieser Schicht kommen auch von der Theiss-Kultur beeinflusste Exemplare vor. Einige von ihnen müssen sogar als Importware betrachtet werden. Die Ornamentik zeigt eine verstärkte Tendenz zur Kannelierung und zur geglätteten Ornamentik. Auch in der Plastik entwickelt sich immer mehr der Typus von Statuetten mit fünfeckigem Gesicht.

Schicht II c reicht bis etwa 6,50 m tief. Auch in diesem Horizont wurden drei Wohnhäuser von verschiedener Grösse entdeckt. Typologisch sind sie durchaus mit den Häusern aus dem vorigen Horizont verwandt. Besonders bemerkenswert ist ein Gebäude mit zwei Zwischenwänden, die das Haus

in mehrere Räume geteilt haben. Es ist jedoch nicht ausgeschlossen, dass wir hier mit zwei Gebäuden zu tun haben, die eine gemeinsame Wand hatten.

Das Kulturmaterial, das neue Entwicklungsstufen des Vinča-Materials aufweist, hat einige Besonderheiten. Vor allem gibt es hier eine Gruppe von Vasen, die 7,05 m tief gefunden wurden und unter dem Namen »Hyde Gruppe« bekannt sind, und dies wegen des Rhytons »Hyde-Vase«, die einige interessante Formen aufweist. Einige Formen kommen zwecks Schichten-schätzung nicht in Betracht, weil sie nur sporadisch vorkommen, wo andere schon länger durch mehrere Schichten üblich sind, so z. B. die Butte oder die Fusschüssel. Die Hyde-Vase ist jedoch in Vinča ein einzigartiges Beispiel. Für unseren Horizont bilden die hauptsächlichliche Charakteristik die Amphoren mit einem zylindrischen hohen Hals, der jedoch in einigen Beispielen auch niedriger und breiter ist. Die Formen sind bikonisch oder auch mehr oder weniger kugelförmig mit Buckeln und mit Henkeln auf der grössten Peripherie oder henkellos. Minysche Keramik ist auch in diesem Horizont vertreten. Die Plastik weist noch einige Charakteristiken der ehemaligen Plastik auf, es überwiegt jedoch schon der Statuettentypus des sogenannten Vidovdan-Typus mit einem fünfeckigen Gesicht. Der untere Teil der Statuette ist etwas gedrungen. Es gibt auch eine Reihe anderer Typen.

Schicht II d reicht etwa 6,0 m tief. In diesem Horizont ist nur ein Haus gefunden worden. Man muss jedoch ein zweites, das bereits vor dem ersten Weltkrieg entdeckt wurde, erwähnen. Das eine Gebäude ist durchaus unregelmässig und alle Wände sind verbogen. In dem Inneren befinden sich zwei Säulenreihen, die entweder Zwischenwänden oder Dachträgern gehören möchten.

Die Kulturreste zeigen auch hier keine wesentliche Änderung. Gegen das Ende dieses Horizontes erscheinen doch neue Bereicherungen und, fast möchte man sagen, sogar Änderungen, obwohl die Schicht weder unterbrochen ist noch alte Formen verloren sind. Eine besondere Vasengruppe bilden jene Vasen, die bereits vor dem ersten Weltkriege in einem Haus 6 m tief gefunden wurden. Einige von ihnen sind nicht selten, andere zeigen aber eine grosse Verwandtschaft mit einzelnen Formen, die in der Hyde-Vasengruppe vertreten sind. Einzelne Beispiele sind auch mit der minyschen Keramik verwandt. Eine andere Gruppe von Gefässen, die in einem Hause 6,50 m tief gefunden wurden, stellt keine Besonderheit dar. Die Formen sind bereits bekannt entweder von einem anderen Material oder von der Hyde-Vase-Gruppe aus. Eine etwas abweichende Form wird nur durch eine Vase dargestellt, sie könnte jedoch ganz entwicklungsgemäss gedeutet werden. Die Ornamentik weist bereits ziemlich weniger eingeschnittene Ornamente auf, wogegen mehr eingetiefte Ornamente erscheinen. In diesem Horizont hören die Butten auf. Gegen das Ende dieses Horizontes erscheinen neue Formen in den Schüsseln mit einem besonderen Typus von sogenannten Kappendeckeln. Die Ornamentik ist teilweise eingeschnitten, teilweise Rädchenverzierung. Ornamente bestehen aus Spiralen, gerade- und krummlinigen Motiven. Als neues Detail erscheinen hier plastische figurale Henkelköpfe auf verschiedenen Schüsselrändern. Der Vidovdan-Typus mit dem fünfeckigen Gesicht und gedrungenem Unterteil erreichte hier seinen Höhepunkt und seine reinste Form. Zuweilen sind Statuetten besser proportioniert, man findet unter ihnen einige Beispiele von fast naturalistisch ausgearbeiteten Statuetten.

Schicht III a reicht bis etwa 5 m tief. Diese Schicht kann nicht auf Wohnhorizonte eingeteilt werden, da keine Angaben betreffs der Gebäude vorhanden sind. Deswegen ist auch die Einteilung der IV. Vasić-Schicht — Vasić nimmt diese Schicht von 6 bis 4 m an — anders als nur auf Grund des Kulturmaterials unmöglich, und sogar dies nur ganz summarisch. Die III. Schicht kann man nur bis zu 5 m annehmen, es haben ja bereits andere Forscher bemerkt, dass es grosse Unterschiede zwischen 5 und 4 m gibt. So nimmt Holste die C-Schicht bis zu 5, die D-Schicht bis zu 3,50 m an. Milojčić die C-Schicht bis zu 5, die gemischte C-D-Schicht bis 4 m an.

Obwohl wir allen Elementen nach hier mit einer neuen Schicht zu tun haben, weist doch die Vinča-Kultur keinen Bruch auf. Die hauptsächlichste Bezeichnung dieser Schicht besteht in den Kappendeckelschüsseln, die hier ihren Höhepunkt erreichen. Die Fusschüsseln, die sich den fusslosen Formen ganz angepasst haben, verschwinden gegen 5 m vollkommen und erscheinen weiter nur noch einzeln. Prosopomorphe Deckel und ihnen entsprechende Amphoren sind nur noch in geringerem Ausmass üblich und weisen keine Besonderheiten auf. Die Schüsseln, Becher und Terrinen gleichen mit geringfügigen Unterschieden jenen aus der vorigen Schicht. Einige neue Formen erscheinen nur in einem einzelnen Beispiel. Als neu können kornische Schüsseln mit verdickten Rändern und eingetieften Ornamenten betrachtet werden. Gestempelte Rädchenverzierung, die an die Schüsseln und Kappendeckel gebunden ist, sowie die kannelierte Ornamentierung erreichen in dieser Schicht ihren Höhepunkt.

Die Statuetten des Vidovdan-Typus stellen hier nur eine weitere Entwicklungsphase dar. Als Besonderheit dieser Schicht können die naturalistischen Statuetten betrachtet werden, die etwa 6 m tief erscheinen und hier sofort auch verschwinden. Einen besonderen Typus für diese Schicht stellen die Statuetten dar, die einen ganz zylindersäulenartigen verengten Unterteil haben. Gegen Schichtenende erscheinen auch auf dem Boden sitzende Statuetten mit eingezogenen Beinen. Mehr gegen den Anfang der Schicht finden wir auch auf dem Thron sitzende Statuetten. Statuetten, die auf einem Altar sitzen, gehören nur dieser Schicht an, wogegen die Kurotrophen, die hier ebenfalls zuerst erscheinen, aber auch weiter vorkommen.

Auch das Werkzeug, insofern es veröffentlicht ist, weist teilweise Änderungen auf. So haben wir anstatt zweireihiger einreihige Harpunen. Die bisher hackenlosen Angeln erhalten oben einen Widerhacken.

Das keramische Fragment mit schwarzer Ornamentik auf rotem Hintergrunde muss als Import betrachtet werden. Dieses Fragment ist das letzte Beispiel dieser Reihe, die sich durch alle Schichten zieht. Ältere Beispiele könnten mit Körös-Starčevo-Kultur in Verbindung gebracht werden, was bei den neueren nicht durchgeführt werden kann. Diese Beispiele sind aber in der Vinča-Kultur fremd.

Schicht III b reicht etwa bis 4 m tief. Auch in diesem Horizont haben wir keine Angaben über die Wohnhäuser. Einzelne Typen der Keramik erscheinen hier nur noch sporadisch. Man muss für sie die Grenze, bis zu welcher sie vorkommen, mit ca. 2 m ansetzen. Das gilt auch für die Kappendeckel Schüsseln und ihre Ornamentik. In dieser Schicht haben wir nur noch ein Paar Fragmente, die jedoch viel früher gefunden wurden und in eine Schicht von 5 bis 4 m gehören. Auch prosopomorphe Deckel und ihnen entsprechende Amphoren erscheinen hier nur noch sporadisch. Einige Deckel haben teilweise auch ihre Form geändert und sind sogar mit roter Farbe ornamentiert. Dies wurde von den Statuetten übernommen, die auf

gleiche Weise ornamentiert sind und wo einzelne Bänder glänzend geglättet, andere aber rotgefärbt sind. Diese Statuetten erscheinen erstmalig in dieser Schicht und verschwinden auch in ihr. Sporadisch und nur in ausserordentlichen Beispielen erscheinen noch Fusschüsseln. Auch für sie können wir im allgemeinen die 5 m Grenze ansetzen. In dieser Schicht verschwinden auch Beispiele, die von der Theiss-Kulturgruppe beeinflusst oder importiert sind. Ihren Höhepunkt erreichen in dieser Schicht geglättete Ornamente, wogegen kannelierte schon in geringerem Ausmasse, eingeschnittene aber nur noch in seltenen Fällen erscheinen. Ausser der mit roter Farbe ornamentierten Statuetten erscheinen hier auch Statuetten, die eigene Besonderheiten in der Ausarbeitung ihrer Köpfe aufweisen. Dies sind die sogenannten Vogeltypusköpfe in verschiedenen Formen. Jedoch sind der fünfeckige Gesichtstypus und der Vidovdan-Typus noch weiterhin üblich. In dieser Schicht befinden sich auch auf dem Stuhle sitzende Statuetten.

Schicht IV a reicht etwa bis 3,60 m tief. Trotz mangelhafter Angaben kann man diese Schicht mindestens teilweise auch in Wohnhorizonte einteilen. Vasić setzt die neue Schicht zwischen 4 und 2 m. Holste bezeichnet sie als E-Schicht und setzt sie bis 1,5 m an, während Miložić seine D-Schicht bis 2,5 m ansetzt. In der Literatur wird nur ein Wohnhaus aus dieser Schicht erwähnt. Laut Beschreibung von Vasić wurde aber in diesem Hause noch ein Teil einer Mauer erhalten.

In der Kulturhinsicht und bei Übersicht der ganzen Vinča-Kultur ist ein Bruch bemerkbar, nach welchem die Höhe der Vinča-Kultur rasch zu sinken beginnt. Sowohl die Formen als auch die Ornamentik, die beide ihren Höhepunkt bereits erreicht haben, werden immer einfacher. In der Hauptsache nehmen die ehemaligen Formen nur neue Entwicklungszüge an. Als neu können wir in dieser Schicht die Amphoren mit drei Bauchhenkeln und eine Art Gefässe mit Ausgussröhrchen betrachten. Von den Ornamentalkünsten ist nur noch die Technik der kannelierten und geglätteten Ornamente geblieben. Neu ist jedoch hier die bemalte Keramik mit weissen und roten geradlinigen Ornamenten auf schwarzem Hintergrund. In der Plastik sind aber fast ausschliesslich nur Vogelgesichtsstatuetten üblich.

Schicht IV b reicht bis etwa 3,20 m bzw. 3 m tief. In diesem Horizonte werden nur zwei Wohnhäuser erwähnt. Bei einem Hause wird auch ein Ofen erwähnt, vor welchem eine Reihe von Gefässen sich befand. Von dem zweiten Hause haben wir auch den Grundplan. Dieses Haus war in mehrere Räume geteilt und besass drei Öfen neueren Datums und zwei ältere, die unter den neueren gefunden wurden. Die Öfen waren hufeisenförmig. Der Ursprung und der Gebrauch der Öfen können verschiedenartig gedeutet werden, das gilt auch für die einzelnen Räume in dem Hause.

Das Kulturmaterial, das durch Vasić hauptsächlich nur mit einer Vasengruppe, die in einem Hause gefunden wurde, angeführt wird, stellt keine besonderen Neuigkeiten für die Vinča-Kultur dar. Da gibt es Amphoren mit zwei oder drei Bauchhenkeln und verschiedene Schüsseln. Einzelne Formen könnten aber auch ganz neu sein, inwiefern sie Vorstufen schon in früheren Schichten besitzen mochten. Hieher gehören grössere oder kleinere Töpfe mit breiten Saumrändern, ein trichterförmiges Gefäss und eine dreifüssige Schüssel. Die bemalte Keramik mit roten Ornamenten wird auch in dieser Schicht weitergeführt. In der Plastik ist nur noch die Vogelgesichtsstatuette üblich. Dieser Schicht können wir auch die sogenannten

Bukranions, modellierte Ochsenköpfe, zuzählen. Diese Ochsenköpfe wurden als Hausverzierungen angebracht.

Schicht IV c reicht bis etwa 2,50 m Tiefe. Dieser Horizont besitzt zwei nebenbei erwähnte Bauten, von einer ist auch der Grundplan erhalten. Vasić nimmt an, dass sich in diesem Bau auch die Zwischenwand befand, die den Bau in zwei Teile gliederte. In dem Hause wurden drei Öfen gefunden, von denen einer bereits vor dem Baue eines neuen zerstört wurde.

Die Kulturreste sind hier hie und da bereits mit einem Bronzezeitalterinventar vermischt. Neolithische Kulturreste weisen ausser Entwicklungseinzelheiten keine Besonderheiten auf.

Schicht V. In diesem Horizont stehen uns nur spärliche Angaben betreffs zweier Wohnhäuser zur Verfügung. Zuweilen erscheinen auch Zwischenwände und hufeisenförmige Öfen.

Kulturell gehört diese Schicht nicht mehr zur reinen neolithischen Periode. Die letzten Phasen des Vinča-Neolithikums sind hier mit Badenkultur und der Bronzezeitkultur von Kostolac vermischt, später erscheinen auch Bronzezeitgegenstände.